

Polisi Tonga

Tokanga'i e hao mo e malu hotau fonua'

**Palani Fakataú & Patiseti
2025/26 – 2027/28**

Kanotohi

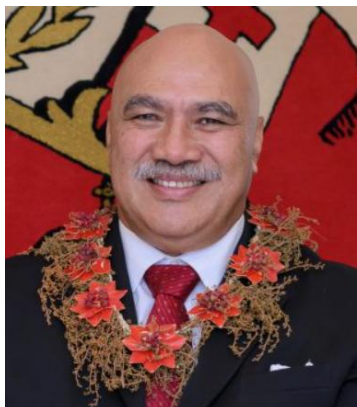
Lisi 'o e Ngaahi Hingoa Fakanounou	3
Lisi 'o e Ngaahi Fakatātā mo e Tēpile	4
Talamu'aki mei he Éiki Minisitā Polisi'	5
Pōpoaki mei he Komisiona Polisi'	6
1. Fakamatala Konga Lalahi 'o e Palani Ngāue 'a e Polisi Tonga'	7
1.1. Homau Fatongia'	7
1.1.1. Ngaahi Lao tefito, tu'utu'uni mo e palani ngāue	7
1.1.2. Ngaahi Aleapau Fakavaha'a Pule'anga mo e Ngaahi Talite'	7
1.2. Homau Ngaahi Kupu Fengāue'aki'	7
1.3. Mape ki he ngaahi ola 'o e ngāue 'a e Polisi Tonga'	10
1.4. Taumu'a Fakalalakaka Fakavaha'a Pule'anga, Fakavahefonua mo Fakafonua	11
1.4.1. Ngaahi Ola 'o e TSDF 'oku poupou'i 'e he Polisi Tonga'	11
1.4.2. Ngāue Fekau'aki mo e Ngaahi Taumu'a Fakalalakaka Tu'uloa (SDGs) 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha'	11
1.4.3. 'Asenita Fakamu'omu'a 'a e Pule'anga'	12
1.4.4. Ngāue'i 'o e Ngaahi Palani Fakafonua'	17
2. Vakai fakalukufua ki he Polisi Tonga'	19
2.1. Ngaahi ola e ngāue 'a e Polisi Tonga' 'i hono fakakulupu ki he Ngaahi Polokalama Ngāue'	19
2.2. Ko e fa'unga pule 'o e Polisi Tonga'	24
2.3. Fakamatala nounou 'o e ngaahi palani fo'ou mo e ngaahi liliu'	25
2.3.1. Fakalalakaka Fakapotungāue'	25
2.3.1.1. Fakalalakaka e Kau Ngāue'	25
2.3.1.2. Ngaahi Fale mo e Koloa 'a e Potungāue'	25
2.3.2. Ta'ota'ofi mo Fakamālohi'i	25
2.3.2.1. Ta'ota'ofi e Faihia'	26
2.3.2.2. Fakasi'isi'i e ma'u'anga faito'o ta'efakalao'	26
2.3.2.3. Fakamamahi 'i 'api'	26
2.3.2.4. Malava ke fakalalakaka'i 'o e 'ilo moe fakatotolo	26
2.3.3. Ngaahi Hoa Ngāue'	26
2.3.3.1. Pule'i 'o e ngaahi me'a fakafokifaa'	26
2.3.3.2. Fakalalakaka 'i he Fengāue'aki Fakavahefonua mo Fakalotofonua'	27
2.3.3.3. Polokalama fakalalakaka mo e Ngaahi Hoa Ngāue'	27
3. Patiseti mo e Kau Ngāue 'a e Polisi Tonga'	30
4. Ngaahi Polokalama Ngāue 'a e Polisi Tonga'	33
4.1. Polokalama Ngāue 1 – Tataki & Fakalalakaka Fakapotungāue/ Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Tokoni'	33
4.2. Polokalama Ngāue 2 – Palani mo e Tu'utu'uni Ngāue' / Va'a Ngāue Pule ki he Kau Ngāue'	39
4.3. Polokalama Ngāue 3 – Ngaahi Ngāue Fakapolisi' / Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Fakapolisi'	41
Fakamatala Fakalahi A: Ngaahi Taumu'a Fakalalakaka Tu'uloa (SDGs) 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha', Ngaahi Faka'ilonga mo e Taumu'a Pau	52

Lisi 'o e Ngaahi Hingoa Fakanounou

AGO	'Ofisi 'o e 'Āteni Seniale'
AIPM	'Apiako Polisi 'o 'Aositelelia'
AFP	Polisi Fetalolo 'o Aositelelia'
CP&B	Palani Ngāue & Patiseti'
DPP	Talēkita Talatalaaki 'a e Pule'anga'
FFOV	Fāmili Fiefia 'Oua Vātamaki
GPA	'Asenita Fakamu'omu'a 'a e Pule'anga'
INTERPOL	Kautaha Polisi Fakavaha'a Pule'anga 'a māmani'
KPI	Me'afua Ngāue Tefito
MDA	Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga'
MOF	Potungāue Pa'anga
MOH	Potungāue Mo'ui
MOJ	Potungāue Fakamaau'anga
MTED	Potungāue Fefakatau'aki & Fakalakalaka Faka'ekonōmika
MSDP	Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fehikitaki mo e Fakalakalaka Tu'uloa'
NAPID	Palani Ngāue Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao'
NIIP	Palani Fakafonua ki he Ngāue Langa Fale 'a e Pule'anga'
OPS	Fa'unga ako ngāue
PCLEC	Kautaha ke tokanga'i e fepoupouaki 'i he ngaahi Potungāue Polisi 'a e Pasifiki'
PICP	Kau Pule Polisi 'o e Ngaahi Fonua 'o e Pasifiki'
PFP	Sino Ngāue 'o e AIPM 'oku' ne tokanga'i hono fakalakalaka'i e 'ilo mo e pōto'i ngāue 'o e kau Polisi 'i he Pasifiki'
PMO	'Ofisi 'o e Palēmia'
PTCN	Netiueka 'a e Pasifiki' ki hono tau'i 'o e ngaahi hia fakavaha'a pule'anga'
SDG	Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa'
SFC	Hia Fakapa'anga mamafa'
SLT	Timi 'o e Kau Taki Ma'olunga 'o e Polisi Tonga'
SREM	Tu'utu'uni mo e Hala Fononga ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Me'a Fakafokifaa'
TAPP	Polokalama Langa Fakalakalaka Fakapolisi 'a Tonga mo 'Aositelelia
TIP	Fehikitaki 'o e kakai
TNCWC	Senitā Fakafonua ma'ae Kakai Fefine' mo e Longa'i Fānau'
TNIDP	Tu'utu'uni Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao'
TNYP	Tu'utu'uni Fakafonua ki he To'utupu'
TNZPP	Polokalama Langa Fakalakalaka Fakapolisi 'a Tonga mo Nu'u Sila'
TSDF	Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga'
TSOC	Vā Ngāue ki he Ngaahi Hia Mamafa Fakavaha'a Pule'anga'
UN	Pule'anga Fakatahataha
WCCC	Senitā ma'ae kakai fefine' mo e longa'i fānau'

Lisi 'o e Ngaahi Fakatātā mo e Tēpile

Fakatātā 1	Ngaahi Kupu Fengāue'aki' mo e Ngaahi Tefito'i Makatu'unga'	9
Fakatātā 2	Mape ki he ngaahi ola 'o e ngāue 'a e Polisi Tonga'	10
Fakatātā 3	Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Polisi Tonga' 'oku Poupou ki he Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Pule'anga'	12
Fakatātā 4	Ko e Fa'unga Pule 'o e Polisi Tonga'	19
Fakatātā 5	Ngaahi Ngāue 'i he Polokalama Langa Fakalakalaka mo e Ngaahi Hoa Ngāue'	23
Tēpile 1	Ko e Patiseti kuo Tali ma'ae Polisi Tonga'	24
Tēpile 2	Ko e Patiseti Langa Fakalakalaka 'a e Polisi Tonga'	24
Tēpile 3	Kau Ngāue 'a e Polisi Tonga' 'i he Kulupu Takitaha.....	24
Tēpile 4	Polokalama Ngāue 1 Patiseti mo e Kau Ngāue	25
Tēpile 5	Polokalama Ngāue 1 Ngaahi Ola, KPIs mo 'ene kaungatonu ki he TSDF/SDG.....	26
Tēpile 6	Polokalama Ngāue 2 Patiseti mo e Kau Ngāue	29
Tēpile 7	Polokalama Ngāue 2 Ngaahi Ola, KPIs mo 'ene kaungatonu ki he TSDF/SDG.....	29
Tēpile 8	Polokalama Ngāue 3 Patiseti mo e Kau Ngāue	32
Tēpile 9	Polokalama Ngāue 3 Ngaahi Ola, KPIs mo 'ene kaungatonu ki he TSDF/SD	

'I hono fakafatongia'aki au ko e Minisitā Polisi pea mo hono fakatau'aki au ki hono ngaahi fatongia' mo hono fa'unga' 'oku ou fiefia 'i he'eku vakai hifo ki he taumu'a ngāue 'a e Polisi Tonga' 'oku 'i ai e konga mahu'inga'ni ai 'e tolu, 'a ia 'oku fakataumu'a ki ai e fakahoko honau ngaahi fatongia fakapolisi' ki ha tu'unga 'oku fiema'u, taau mo faka'amu ki ai e kakai 'o e fonua.'

Fakalakalaka Fakapotungāue – Fakamālohia e fakahoko fatongia fakapolisi' 'i hono fakalakalaka'i e ivi malava' mo ha ngaahi ma'u'anga tokoni 'aonga ke tokonia kinautolu.

Ta'ofi e faihia & Fakamālohia 'o e Lao' - Faka'aonga'i 'a e faingamālie kotoa pe ke ta'ota'ofi mo fakasi'isi'i 'a e faingata'a 'e ala hoko' 'aki hono 'ilo fakapapau e ngaahi fiema'u, mo hono vahe atu e ngaahi ngāue' mo e ivi malava ke ne fetongi e ngaahi fiema'u ko ia.'

Ngaahi Hoa Ngāue' - ngāue fakataha mo e ngaahi siasi' mo e komiunitii, ngaahi potungāue 'a e Pule'anga, ngaahi kautaha 'ikai fakapule'anga, ngaahi pisinisi taautaha, ngaahi hoa ngāue fakalakalaka' ke ikuna'i e visone ki ha Tonga 'oku malu mo hao mei he faihia.'

Ko e ngaahi taumu'a ngāue eni 'oku' ne tanumaki e ngaahi fatongia 'a e Polisi Tonga' ki hono fakamafai'i mo fakamalohi'i 'a e Lao' 'i ha to'onga 'oku vahevahe taau, kau katoa pea mo 'ata kitu'a' foki. Neongo 'a e kei 'asi pe 'a hono fakahoko e ngaahi hia 'oku tau angamaheni ki ai 'i Tongani' 'oku 'alu ke hake mai e ngaahi hia 'oku toe mamafa ange' pea 'oku fai e feinga ke malava 'o matatali e ngaahi hia fa'u'fa'u fakalotofonua, he 'oku hoko ke 'asi mo tupulaki e ngaahi hia hange ko e ngaahi kulupukengi heka paiki, ngaahi keisi fekau'aki mo e fe'ave'aki ta'efakalao 'a e kakai, pea mo e fakautuutu ange ke lahi 'a e ngaahi hia 'oku fakahoko fakakomipiuta. Neongo 'oku kei hokohoko e uesiatamaki 'e he faito'o ta'efakalao' hotau ngaahi kolo' pea 'oku ne fakatupunga ha ngaahi fakatu'utāmaki ki he'etau malu fakafonua.'

Ko ia ai, 'i he'eku tukupā ko e Minisitā Polisi, 'e kei hokohoko pea 'e fakapapau'i 'e he Polisi Tonga' 'a 'ene tokanga mo feinga ke fakafepaki'i pea 'ilo e ngaahi pole 'oku ne fakafe'atungia'i'aki 'a e feinga ki ha Tonga 'oku malu mo hao mei he faihia. Te mau hokohoko atu aipe hono ngāue'i 'a e Palani Fakafonua ki hono fakafepaki'i 'o e faito'o ta'efakalao' pehe ki he Tu'utu'uni mo e Hala Fononga ki he Ngaahi Me'a Fakafokifaa, mo hono poupou'i e ngaahi tu'utu'uni pau ki he Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fehikitaki mo e Fakalakalaka Tu'uloa' kae'uma'a 'a e Tu'utu'uni Fakafonua ki he To'utupu.'

'Oku ou fakamālō ai heni ki he poupou mei he Pule'anga Tonga' pea mo homau ongo hoa ngāue tefito, 'a e Polokalama Langa Fakalakalaka Fakapolisi 'a Tonga mo 'Aositelelia pea mo e Polokalama Langa Fakalakalaka Fakapolisi 'a Tonga mo Nu'u Sila.'

'Oku ou fiefia ke tukuatu 'a e Palani Ngāue 'a e Polisi Tonga' ki he Ta'u Fakapa'anga 2025/2026.

‘I he fuofua uike ‘o ‘eku fuasia e fatongia mafatukituki’ni, ‘oku ou faka’amu ke tuku ‘a e langilangi ko ia’ ‘aki ‘a ‘eku fakamālō pea mo vahevahe atu ‘a e fekau’ni pea mei he tokotaha na’e ‘i mu’a ‘iate au ‘i he lakanga’ni, Shane McLennan, ‘a ia na’a ne hoko koe Komisiona Polisi ‘a Tonga ‘i he ta’u ‘e tolu kuohili’.

“Oku ou polepole ‘i he ngaahi lavame’a ‘a e Polisi Tonga’ pea mo e ngaahi fakalakalaka ko ia ‘oku kei hokohoko atu ke a’usia ha tu’unga lelei ‘o e ngaahi fakahoko fatongia fakapolisi’ ki he ngaahi tukui kolo’ pea mo e tapa kotoa ‘o Tonga’ni.

Neongo e ngaahi ngāue lelei mo e ngaahi lavame’a,’ ‘oku kei lahi pe ‘a e ngāue ke fakahoko.’ ‘I ha potungāue ke ne fakamafai’i ‘a e lao’ ‘i he māmani feliuliuaki’ni, ‘oku feinga ai ‘a e Polisi Tonga’ ke hokohoko atu ‘i hono fakakaukau’i mo fa’u ha ngaahi founa fo’ou ke fakafepaki’i’aki ‘a e ngaahi pole ‘oku hoko ke ne maumau’i e malu mo e hao ‘a e kakai ‘o e fonua’ ‘o hange ko e ngaahi hia felave’i faka’ilekitulonika,’ faito’o konatapu’ pea mo e ngaahi hia fa’ufa’u mamafa ange.’

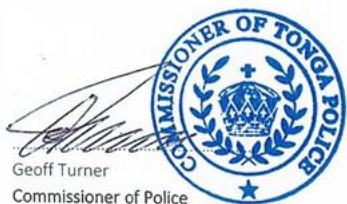
Ko ia ai ‘i he ta’u 2025-26 mo e kaha’u, ‘e kei hokohoko aipe ‘a e feinga ‘a e Polisi Tonga’ ke langa hake ‘a e ngaahi fiema’u ke fakalakalaka’i e ngaahi fatongia laine mu’a’ pea mo ha tokanga makehe ki he tafa’aki ma’u’anga fakamatala mo e fakatotolo.’ Te mau kei hokohoko atu aipe’emau ngāue fakataha mo e ngaahi komiunitii’ pea mo homau ngaahi hoa ngāue’ ke ta’ota’ofi pea fakasi’isi’i e ngaahi uestiatamaki ‘e malava ‘o hoko mei ha hia. ‘E kei hokohoko atu aipe ‘emau fengāue’aki fakataha mo homau ngaahi hoa ngāue mei he Pasifiki’ ke fakalahi ‘a e ‘ilo ke ta’ota’ofi e tupulaki e ngaahi hia fa’ufa’u fakalotofonua.’ ‘E toe hokohoko aipe mo ‘emau tokanga ange ke fakalakalaka’i ‘a homau tokoni mahu’inga taha’, ‘a homau kau memipa,’ ke fakapapau’i ‘oku fakanaunau kakato kinautolu ke malava mo nau ongo’i malu pea ke fakamahu’inga’i kinautolu ki ha tu’unga ‘oku ma’olunga ange.’

‘I he’eku fakaofiofi ki he taimi keu māvae ai mei he Polisi Tonga,’ ‘oku ou ongo’i hounga’ia mo fakamālo’ia keu tataki ha tu’unga mātū’a mo ha kau fefine ‘i he Polisi Tonga’ ‘i he ta’u ‘e 3 kuohili.’ Neongo ‘enau fepaki mo e ngaahi ‘atā kai faingata’a mo pole lahi ‘i he ngāue’, ke’o kau ai e kalusefai honau ngaahi taimi,’ pea fakafeohi ngata’a ‘o a’u ki ha ngaahi taimi ‘ikai ke malava ‘o totongi fakafoki, na’e kei malava pe e kau memipa ‘a e Polisi Tonga’ ke nau fakahoko lelei honau ngaahi fatongia’ ke malu mo hao ai e ngaahi tukui kolo.’

Faka’osi,’ ma’u pē, ‘oku ou fakamālō ki homau ngaahi hoa ngāue fakalakalaka,’ ‘a e Polisi ‘Aositelelia’ mo e Polisi Nu’usila’ pea pehē ki he ngaahi hoa ngāue ne nau tokoni’i mo pou pou ma’u pē ki he ngaahi ngāue fakalakalaka ‘a e Polisi Tonga.’

‘I he’eku kamata ‘i he fatongia ko e Komisiona Polisi ‘a Tonga,’ ‘oku ou ongo’i ‘i loto mo’oni ‘a e ngeia mo e mafatukituki ‘a e fatongia’ni. Ko ia ‘oku ou mateuteu atu ai ki ha ngaahi pole mo ha ngaahi faingamalie ‘oku hanga mai mei mu’a, pea ko ‘eku taumu’a ia keu hokohoko atu aipe peau ako mei he ngaahi lavame’a ne malava ‘e he taha ne ‘imu’a ‘iate au pehe ki he ngaahi malohinga ‘a e Polisi Tonga’ ke fakafepaki’i’aki ha ngaahi pole ‘oku hanganaki mai pea ke pukepuke mo ha ngaahi faingamalie ‘amui ange- ke hokohoko atu ‘a hono fakalakalaka’i ‘a e misiona pea mo fakahoko atu e ngaahi sevesi fakapolisi ‘oku falala’anga mo fakapolofesinale ki he ngaahi komiunitii’ mo e toenga ‘o e fonua.’

‘Oku ou fakahū atu ‘i he loto faka’apa’apa ‘a e Palani Fakataú mo e Patiseti ‘a e Polisi Tonga ki he 2025/26 – 2027/28.

1. Fakamatala Konga Lalahi 'o e Palani Ngāue 'a e Polisi Tonga

1.1. Homau Fatongia

'Oku fakahoko fatongia 'a e Polisi Tonga 'o fakatatau ki he ngaahi me'a'ni:

1.1.1. Ngaahi Lao tefito, tu'utu'uni mo e palani ngāue

Lao ki he Polisi Tonga – 'I he 2010 na'e fetongi 'e he Lao fo'ou ki he Polisi Tonga 'a e Lao Polisi 'o e 1968. Neongo hono 'omi 'e he Lao fo'ou 'a e ngaahi mafai fakapolisi mo e ngaahi fa'unga pule fo'ou, ka 'oku 'i ai ha liliu mahu'inga 'e ua: ko e mavahevahe 'a e mafai 'o e Minisitaa' mo e Komisiona Polisi', mo hono fokotu'u 'o e Fengāue'aki mo e Komiiuniti' ko ha fakakaukau mo ha founga ngāue ma'ae Polisi Tonga'.

'Oku fakaikiiki 'e he kupu 8 'o e Lao ki he Polisi Tonga' 'a e ngaahi fatongia tefito 'o e Polisi Tonga' 'o anga pehee' ni: Ke tauhi 'a e lao mo e maau, tauhi 'a e melino, malu' 'a e mo'ui mo e koloa, ta'ofi pea mo fakatoto' 'a e hia, 'oatu ha poupuu mo ha falala ki he komiuniti, fakahoko 'a e ngaahi lao 'o Tonga, fakahoko hono tufa pea mo hono fakahoko 'a e ngaahi founga ngāue 'a e fakamaau'anga, fakahoko 'a e ngaahi ngāue kumi mo e fakahaofi mo'ui 'i 'uta mo tahi, mo ha fatongia kehe kuo foaki 'i he Lao ki he Polisi Tonga' pē ha lao kehe.

'Oku fatongia'aki e Polisi Tonga' 'a hono fakamālohi'i mo fakahoko 'a e ngaahi Lao kehekehe 'a ia 'oku kau ai ka 'oku 'ikai fakangatangata pē ki he: Lao ki he Ngaahi Me'atau mo e Mahafu, Lao ki he Ngaahi Hia Komipiuta, Lao ki hono Ta'ofi 'o e Tautoitoi mo e Fa'ufa'u Fai Hia Fakavaha'apule'anga, Lao ki he Ngaahi Hia, Lao ki he Pule'i 'o e Me'a Fakafokifā, Lao ki he Ngaahi 'One, Lao ki he Malu' 'o e Fāmili, Lao ki he Senosaite, Lao ki he Ngaahi Veve mo e Ngaahi Kemikale Fakatu'utāmaki, Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Faito'o Ta'efakalao, Lao ki he Pekia Fakafokifā, Lao ki he Kava Mālohi Tapu, Lao ki hono Fe'ave'aki Fakapulipuli 'o e Pa'anga Kākā mo e Pa'anga Hiamatea, Lao ki he Tokoni Fengāue'aki 'i he Ngaahi Hia Matea, Lao ki he Tauhi 'o e Maau 'i he Ngaahi Feitu'u Faka-Pule'anga, Lao ki he Pule'i 'o e Ponokālafi, Lao ki he Ngaahi Malu' 'i Koloa Taautaha, Lao ki he Fakalelei 'o e Kau Fai Hia, Lao ki he Fe'alu'aki.

1.1.2. Ngaahi Aleapau Fakavaha'a Pule'anga mo e Ngaahi Talite

'Oku 'i ai ha ngaahi lao 'oku fatongia'aki 'e he Polisi Tonga' 'a hono fakamālohi'i mo hono pule'i ko e ola 'o hono ohi mai 'e Tonga 'a e Ngaahi Talite mo e Ngaahi Aleapau Fakavaha'a Pule'anga'. 'Oku kau ki ai e ngaahi tefito'i talite ki he totonu 'a e tangata', tautoitoi', malu 'o e kakai malu' fakavaha'apule'anga', hia faka'ilekitulōnika', mo e ngaahi hia fakavaha'a pule'anga'. Ko e ngaahi sino mo e kulupu fakavahefonua 'oku fakataumu'a ke ngāue atu ki he ngaahi hia' ni – 'a ia 'oku kau mo mēmipa ai 'a e Polisi Tonga' – 'o kau ai 'a e Netiueka 'a e Pasifiki' ki hono tau'i 'o e ngaahi hia fakavaha'a pule'anga' (PTCN), Vā Ngāue ki he Ngaahi Hia Mamafa Fakavaha'a Pule'anga' (TSOC), mo e Kautaha Polisi Fakavaha'a Pule'anga' 'a māmani' (INTERPOL).

1.2. Homau Ngaahi Kupu Fengāue'aki

'Oku fakatefito 'a e ngaahi hoa ngāue 'o e Polisi Tonga' 'i he'ene founga ngāue fakapolisi', 'a ia 'oku makatu'unga 'i he'ene fengāue'aki mo e komiuniti' mo e ngā'unu ki hono fakahoko e ngaahi ngāue tokamu'a'.

Ngaahi tukui kolo' mo e Kakai 'o e Fonua

Ko e polisi' ko e sevāniti fakapule'anga. Ko 'emau 'i henī' ke tokonī'i mo malu' e kakai' pea ko ia 'oku hoko ai e kakai' mo e ngaahi tukui kolo' ko homau hoa ngāue tu'ukimu'a. Ko e 'amanaki mo e falala 'a e ngaahi tukui kolo' 'i he Polisi Tonga' ko e kongā mahu'inga taha ia ke a'usia lelei 'emau taumu'a ngāue'. Ko ha ngāue fakapolisi 'oku ongongofua ki he ngaahi fiema'u 'a hono kakai', fakaongo mo tuku ha faingamālie ke kau mai mo ngāue fakataha 'i he tapa kotoa 'o 'ene ngaahi ngāue', 'e lahi ange ai e ola lelei 'i hono tauhi e malu mo e hao 'o e ngaahi tukui kolo ko ia'.

Pule'anga 'o Tonga'

'Oku 'inivesi 'a e Pule'anga Tonga' 'i he ngāue fakapolisi' 'aki hono fakapa'anga e ngāue' ni mei he pa'anga 'a e Pule'anga'. 'Oku 'alu 'a e pa'anga ko ia' ki he patiseti angamaheni 'a e Polisi Tonga' pea pehē ki ha ngaahi ngāue fakapolisi kehekehe mo ha ngaahi ngāue kehe 'oku tokoni ke a'usia e ngaahi taumu'a ngāue 'oku fakamu'omu'a 'e he Pule'anga' mo e ngaahi 'amanaki ki he nofo malu mo e hao' — 'o hangē ko e Kōmiti Ngāue ki he faito'o ta'efakalao', na'e fokotu'u kene tokanga'i 'a hono fa'u, ngāue'i, mo hono siofi 'o e Tu'utu'uni Ngāue Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao'. 'Oku tali ui 'a e Polisi Tonga' ki he Pule'anga' ke fakapapau'i 'oku 'ikai ngata pē 'i hono leva'i lelei 'o e ngaahi me'a fakapa'anga' mo e ngaahi naunau ngāue', ka ke a'usia e ngaahi tu'unga fakahoko ngāue mo e ngaahi taumu'a ngāue kuo fokotu'u pea tali 'e he Pule'anga'.

Ngaahi Hoa Ngāue Fakalakalaka'

Ko ha fa'ahinga fakalakalaka 'e fiema'u ia ke fakapapau'i 'oku ngāue lelei 'i ha 'ātakai ngāue fakapolisi 'oku longomo'ui. Koe'uhi ko e fakangatangata 'o e ngaahi naunau ngāue 'oku' ne fakaai e ngaahi ngāue faka'aho 'a e kau polisi', pea ko ia he'ikai lava ke fakasi'ia 'a e fatongia 'o homau ngaahi hoa ngāue fakalakalaka', 'a ia 'oku' ne faka'atā kimautolu ke hokohoko atu e fakalakalaka kimu'a 'o 'emau fakahoko fatongia'. Ko homau ongo hoa ngāue fakalakalaka tefito' 'a e Polisi Nu'usila' pea mo e Polisi Fetalolo 'a 'Aositelelia', 'o poupou mai ki ai hona takitaha pule'anga. 'Oku mau toe fakafehokotaki foki ki he netiueka 'o e ngaahi sino mo e kautaha langa fakalakalaka fakavahefonua, 'a ia 'oku nau foaki mai 'a e ngaahi faingamālie ki hono langa hake 'o e 'ilo mo e pōto'i ngāue fakapolisi', 'o hangē ko e Kau Pule Polisi 'o e Ngaahi Fonua 'o e Pasifiki' (PICP), Sino Ngāue 'o e AIPM 'oku' ne tokanga'i hono fakalakalaka'i e 'ilo mo e pōto'i ngāue 'oe kau Polisi 'i he Pasifiki' (PFP), Kautaha ke tokanga'i e fepoupouaki 'i he ngaahi Potungāue Polisi 'a e Pasifiki' (PCLEC), pea mo e 'Apiako Polisi 'o 'Aositelelia' (AIPM).

Ngaahi Pisinisi'

Ko e ngaahi pisinisi he tukui kolo' ko ha sekitoa makehe ia 'oku tupulaki hono mahu'inga'koe'uhi' ko 'ene felāve'i tonu mo e tu'ungafaka'ekonomika' mo e ngaahi ma'u'anga mo'ui 'a e Tonga'. Ko e fengāue'aki mo e tukui kolo' ki hono tokanga'i e fonua'fakalukufua' 'oku fakataumu'a ia ke fakalelei' e ma'u'anga mo'ui 'a e tangata'i fonua Tonga kotoa pē. Ko ia ai 'oku 'i ai ha fatongia mahu'inga 'o e sekitoa fakatautaha' 'i he ma'u'anga mo'ui 'a e kakai Tonga' pea 'oku fakatokanga'i 'e he Polisi Tonga' 'a e ngaahi fehokotaki ko 'eni' mo e mahu'inga 'o hono langa mo pukepuke e ngaahi vā fengāue'aki lelei mo e sekitoa fakapisinisi'.

Ngaahi Kautaha 'ikai fakapule'anga mo e sōsaieti sivile' (NGOs mo e CSOs)

'Oku fakahoko 'e he Ngaahi Kautaha 'Ikai Fakapule'anga' (NGOs) mo e Sōsaieti Sivile' (CSOs) ha fatongia mahu'inga 'i hono fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue' 'o nau fa'a hoko ai ko ha hoa ngāue ki he kau polisi' — tautautefito 'i he ngaahi tafa'aki ngāue ki he to'utupu' pea mo e tā fakamamahi 'i 'api'. Ko ia 'oku tokanga 'a e Potungāue Polisi' ke fakalelei'i hono vā ngāue mo e ngaahi NGOs mo e CSOs 'i ha ngaahi polokalama 'oku nau fakahoko fakataha 'o fakataumu'a ke ngāue atu ki he ngaahi palopalema fakašōsiale 'i he komiunitii'.

Kau Mamahi 'I ha Hia

'I hono fakasi'isi'i 'o e faihia' mo hono malu'i 'o e kakai', 'oku kau 'a e kau mamahi' 'i he ngāue atu ki ai 'a e kau polisi'. Ko ia 'oku fakalahi leva 'a e tokanga mo e fakamamafa 'a e Potungāue Polisi' ki he ngaahi fiema'u 'a e kau mamahi' pea mo hono paotoloaki 'o e ngāue tokamu'a ki he ta'ofi'ofi 'o e faihia' 'o makehe ia mei he founga ngāue tukufakaholo 'oku tō e fakamamafa' 'i he tokotaha faihia'.

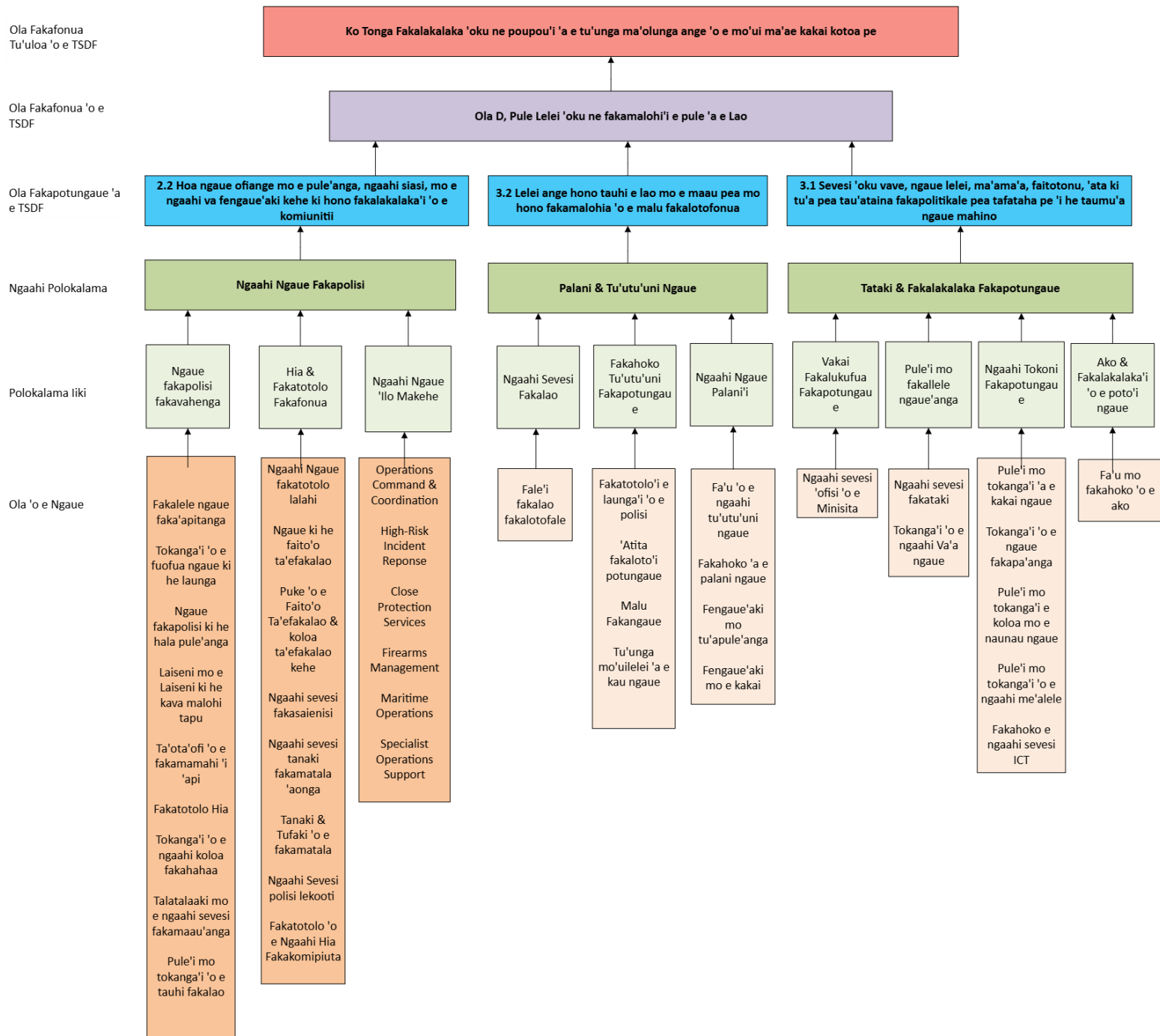
Fakatātā 1: Ngaahi Kupu Fengāue'aki' mo e Ngaahi Tefito'i Makatu'unga'

Ngaahi Kupu Fengāue'aki	Kasitomā 'a e Polisi Tonga'	Kau Fakahoko Ngāue ki he Polisi Tonga'	Hoa Ngāue 'o e Polisi Tonga'	Siofi fakalukufua e Polisi Tonga'
Tukui kolo' mo e Kakai 'o e Fonua' - Ngaahi Polokalama Tokamu'a ki hono Ta'ota'ofi 'o e Faihia' (to'utupu, ngaahi ako) - Polokalama fakalalakaka ma'ae to'utupu' (Fakaola 'Eku Kalofiamama) - Polokalama le'o 'a e kau ngāue 'ofa 'i he komiunitii' (fakakolo) - Polokalama REACH (fakaa'u e sēvesi fakapolisi' ki he ngaahi feitu'u mama'o') - Sēvesi fakapolisi' 'oku fakapolofesinale – ngāue atu ki he ngaahi lāunga 'a e kakai fekau'aki mo e kau polisi' - Pōpotalanoa'i 'o e Tu'utu'uni Fakafonua ki hono Malu'i 'o e Tamasi'i/Ta'ahine'	X		X	X
Pule'anga 'o Tonga - Ngaahi Palani Fakafonua' (TNIDP, TNYP, SREM, MSDP) - Polokalama ako ki he malu 'i tahi' (Ports Authority) - Malu 'a e kau'āfonua'/Polokalama 'a e Pasifiki' ki he Kulī Fakatotolo' (Customs) - Ngaahi Kulupu Ngāue Fakatekinikale mo e Ngaahi Taasifoosi' (NAPID, SFC, MSDP, Fakahoko 'o e ngaahi tu'utu'uni', Ta'ota'ofi 'o e ta'onakita') - Founga Ngāue Makehe ki he faihia ma'ama'a 'a e to'utupu' (MOJ) - Ngaahi faka'ilo hia' (AGO, DPP) - Palani mo e patiseti fakapotungāue' (PMO, MOF)	X	X	X	X
Ngaahi Hoa Ngāue Fakalalakaka - Polokalama mo e Hoa Ngāue Fakalalakaka' (TAPP, TNZPP) - Ngaahi kautaha fakavahefonua' (PICP, PFP, PCLEC, AIPM)		X	X	
Ngaahi Pisini - Palani ngāue ki he ta'ota'ofi 'o e faihia' - Fakamālohi'i 'o e lao ki he kava mālohi tapu'	X	X		
NGOs & CSOs - Fakamālohi'i 'o e Lao ki hono Malu'i 'o e Fāmili' mo e ngāue ki he ngaahi fakamamahi ki he kakai fefine' mo e longa'i fānau' (WCCC, TNCWC) - Polokalama ako ki he malu 'i tahi' (Vava'u Volunteer Maritime Response Association) - Taasifoosi Fakafonua ki hono ta'ota'ofi 'o e ta'onakita' (Fakataha'anga 'a e Kau Taki Lotu') - Polokalama ma'ae kau faihia fakafoki mai mei muli' (Dare to Dream, Lifeline Tonga)	X	X	X	
Kau Mamahi 'i ha Hia Palani Ngāue ki he Ta'ota'ofi 'o e Faihia' – tokangaekina 'o e kau mamahi'.	X			

1.3. Mape ki he ngaahi ola 'o e ngāue 'a e Polisi Tonga'

Ko e ngaahi ngāue mo e ola 'o e ngaahi ngāue 'a e Polisi Tonga' 'oku poupuu ki he taha 'o e ngaahi polokalama ngāue 'e tolu: Tataki & Fakalalakaka Fakapotungāue', Palani & Tu'utu'uni Ngāue', pea mo e Ngaahi Ngāue Fakapolisi'.

Fakatātā 2: Mape ki he Ngaahi Ola 'o e Ngāue 'a e Polisi Tonga'

1.4. Taumu'a Fakalalakaka Fakavaha'a Pule'anga, Fakavahefonua mo Fakafonua

1.4.1. Ngaahi Ola 'o e TSDF 'oku poupou'i 'e he Polisi Tonga'

Ko e ngaahi ngāue 'a e Polisi Tonga' mo hono ola', 'i hono fatongia taki 'i he tauhi 'o e lao 'o e fonua', 'oku kaunga mālohi taha ki he ngaahi ola fakapotungāue 'oku nau poupoua 'a e *pule lelei 'oku' ne fakakau e taha kotoa, tu'uloa, mo ne fakamālohi'i 'a e pule 'a e lao'.*

Ola Fakapotungāue 'o e TSDF 2.2 – Hoa ngāue ofi ange mo e pule'anga', ngaahi siasi', mo e ngaahi vā fengāue'aki kehe' ki hono fakalalakaka'i 'o e komiunitii'

'Oku tākanga fakataha ma'u pē 'a e tauhi 'o e lao' mo e maau' pea mo e fakalalakaka fakasōsiale'. Ko 'emau polokalama fakapolisi ki he komiunitii' pea mo hono ngaahi ola' – tautefito ki he ta'ota'ofi 'o e faihia' – 'oku ngāue ia 'i he makatu'unga ko e langa 'o e vā fengāue'aki mo e komiunitii' pea mo e ngaahi hoa ngāue kehe', 'o fakakau kinautolu 'i he fekumi mo hono solova 'o e ngaahi palopalema fakasōsiale 'i he komiunitii'.

Ola Fakapotungāue 'o e TSDF 3.1 – Sēvesi 'oku vave, ngāue lelei, ma'ama'a, faitotonu, 'ata ki tu'a, pea tau'atāina fakapolitikale, pea fōkasi 'i he ngaahi taumu'a ngāue mahino

Ko 'emau ngaahi polokalama ngāue 'oku fōkasi 'i hono pule'i mo hono fakalele 'o e ngāue'anga', kae pehē ki hono fakalalakaka'i 'o e ngāue'anga' pea mo hono tokanga'i mo leva'i 'o e ngaahi koloa', 'oku nau fakataumu'a kotoa ke teuteu'i 'a e Polisi Tonga' ke hoko ko e potungāue 'oku toe lahi ange 'a 'ene sio lōloa', longomo'ui, mo fakapolofesinale foki. Ke hoko ko ha potungāue 'e lava ke poupou ki he ngaahi taumu'a ngāue felāve'i mo e lao' mo e maau', 'a e pule'anga 'o e 'aho ko ia', pea 'i he founa 'oku potupotutatau mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e pule'anga' kae pehē ki he ngaahi fakahinohino 'oku kaunga ki he potungāue takitaha. Ko e hokohoko fakalalakaka ko ia 'i he' emau founa ngāue'aki 'o e pa'anga', tu'utu'uni ngāue', palani lōloa', pule'i mo tokanga'i 'o e kakai ngāue' mo e ngaahi koloa', pea mo hono faka'aonga'i lelei ange 'o e ngaahi tekinolosia ki he fakamatala' mo e fetu'utaki', te nau kaunga kotoa ki he ola fakapotungāue ko 'eni'.

Ola Fakapotungāue 'o e TSDF 3.2 – Lelei ange hono tauhi e lao' mo e maau' pea mo hono fakamālohia 'o e malu fakaloto fonua'

Ko e lahi taha 'o 'emau ngaahi ola 'oku kaunga ki he' emau ngaahi ngāue fakapolisi mo e fatongia tefito' 'oku fakataumu'a ki hono tauhi e hao mo e malu hotau ngaahi komiunitii'. Ko e vā fengāue'aki mo e komiunitii', fuofua ngāue ki he ngaahi lāunga', fakatotolo', ngāue tokoni ki he fakamaau'anga', malu 'i he hala pule'anga', hia mo e fakatotolo fakafonua', ngaahi ngāue 'ilo makehe', mo e pule'i 'o e me'a fakafokifaa', kotoa eni, 'oku fiema'u ke mau ngāue fakataha mo e ngaahi hoa ngāue' kae pehē ki he komiunitii' ke ta'ota'ofi, 'ilo, mo ngāue atu ki he hia' mo e ngaahi maumau kehe', pea mo tukuatu e fakalotolahi ki hotau ngaahi komiunitii', kuopau ke faka'ilo 'a e kau maumaulao'. Ko e ola mei hono pule'i mo hono fakalalakaka'i e potungāue' 'oku' ne fakapapau'i 'e hokohoko atu hono fakalelei' 'etau ngaahi sēvesi fakapolisi ma'ae komiunitii' ki Tonga fakalukufua pea te tau fakahoko e lao' mo e maau' 'i he founa 'oku taau mo 'ata ki tu'a.

1.4.2. Ngāue Fekau'aki mo e Ngaahi Taumu'a Fakalalakaka Tu'uloa (SDGs) 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha'

Taumu'a 3 – Fakapapau'i e mo'ui lelei 'a e kakai' mo faka'ai'ai 'a e tu'unqa mo'ui lelei 'i he ta'u motu'a kotoa

'I he' emau ngaahi fengāue'aki mo e kakai', 'o kau ki ai 'a e ngaahi ako 'oku fakahoko 'i he ngaahi 'apiako', ko e taumu'a ia 'a e Polisi Tonga' ke *fakamālohia hono ta'ota'ofi e ngāue'aki mo e uesia tamaki mei he faito'o ta'efakalao' mo e kava mālohi tapu*. 'Oku mau tokanga foki ke mau kau ki hono *fakasi'isi'i 'a e mate pē lavea 'i he fe'alu'aki 'i he hala pule'anga' 'i hono fakahoko 'a e ngaahi polokalama ako mo e ngaahi talatalaifale ki he malu 'i he hala pule'anga'.*

Taumu'a 5 – Ke a'usia 'a e tatau 'a tangata mo fefine' pea fakaivia e kakai fefine' mo e fānau fefine'

Ko 'emau ngāue ki he ngaahi tā fakamamahi 'i 'api' 'oku liliu ke fakalakalaka ma'u pē – mei he tokoni'i 'o e tokotaha mamahi'ki he fale'i ki he faka'ehi'ehi' 'o a'u ki he ngaahi ngāue ola lelei 'i hono fakatotolo mo hono faka'ilo' – ko e taumu'a kotoa ke *holoki e fakafaikehekehe'i mo e fakamamahi'i 'o e kakai fefine' mo e fānau fefine'.*

Taumu'a 16 – Paotoloaki e melino' ke kau katoa 'a e sōsaieti' ki ha fakalakalaka 'oku tu'uloga, ke malava ke ma'u 'e he tokotaha kotoa 'a e fakamaau totonu', pea fa'u ha ngaahi fa'unga 'i he tu'unga'kotoa, 'a ia 'oku ola lelei, tali ui, mo kau katoa

Ko e fengāue'aki 'a e Polisi' mo e kakai' 'oku fakataumu'a ke ta'ota'ofi kei taimi 'a e faihia', fakalelei e ngaahi tākaki fakamatala 'aonga' pea toe lelei ange mo e fakatotolo' pehē ki he talatalaki' – ko e taumu'a kotoa ke holoki e faihia' 'i Tonga' ni, tautefito ki he *ngaahi hia fakamālohi, pā'usi'i mo e fakamāmahi ki he kakai fefine mo e fānau fefine', ngāue hala 'aki e mafai' mo e ngaahi hia fa'ufa'u lalahi'.* 'I he hokohoko 'a hono siofi mo fakaivia ange 'a e Va'a Ngāue Tokoni 'a e Potungāue' – tautefito ki he tokangaekina 'o e kau ngāue' mo e ngaahi naunau ngāue', fokotu'utu'u ngāue mo e tu'utu'uni ngāue', mo hono pule'i 'o e pa'anga' – 'oku feinga 'a e Potungāue Polisi' ke *toe lelei ange, taliui mo 'ata ki tu'a 'ene fakahoko fatongia'.*

1.4.3. 'Asenita Fakamu'omu'a 'a e Pule'anga'

'Oku hokohoko atu pē 'a e poupou 'a e Potungāue Polisi' ki he ngaahi taumu'a ngāue pē tefito'i ngāue 'oku fakamu'omu'a 'e he pule'anga' felāve'i mo e *Matu'uaki Fakafonua'* – 'o takimu'a 'i he ngaahi palani ngāue ki he ngaahi me'a fakafokifaa' 'o hangē ko e ngaahi fakatamaki fakaenatula' mo e ngaahi pole kehe fakae'ātakai' (GPA 1), poupou ki he ngaahi founa malu'i mahu'inga 'o e kakai' 'o hangē ko e tā mo e fakamamahi' (GPA 2), pea takimu'a he ngaahi ngāue ke fakasi'isi'i 'a e tufaki mo hono ngāue'aki 'o e faito'o ta'efakalao' (GPA, 3).

'Oku matu'aki mahu'inga foki ki hono tauhi 'o e malu mo e hao 'a hotau ngaahi komiunitii' ke longomo'ui 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi hoa ngāue fakalotofonua', fakavahefonua', mo fakavaha'a pule'anga'. Ko e taha eni 'o e kaveinga ngāue mahu'inga 'i he *Fakamatala Taumu'a* 'a e Polisi Tonga', pea 'e hokohoko atu ai pē 'a 'ene ngāue fakataha mo e ngaahi potungāue kehe 'a e Pule'anga', ngaahi potungāue 'ikai faka-Pule'anga', ngaahi pisinisi', pea mo e komiunitii', ke mahu'inga mālie mo tau tali, ko e hao mo e malu hotau kakai', ko hotau fatongia kotoa – pea ke poupou'i 'emau kaveinga ngāue'(misiona') 'e homau ngaahi hoa ngāue fakalakalaka' kae pehē ki he ngaahi vā ngāue mo e kau polisi fakavahefonua mo fakavaha'apule'anga' (GPA 9).

'Oku poupou'i e ngaahi ngāue mahu'inga' ni 'e he Potungāue Polisi' 'aki 'a e ngaahi ngāue fakamu'omu'a mo fakakaukau fo'ou 'o hangē ko ia ko hono 'oatu 'i he Fakatātā 3 'i lalo ni' pea toe fakamatala ki ai 'i he palakalafi 2.3.

Fakatātā 3: Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Polisi Tonga' 'oku Poupou ki he Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Pule'anga'

Tāketi 'o e GPA	Ola	Ngāue/ Poloseki/ Polokalama	Patiseti	Tāketi		
				2025/ 26	2026/ 27	2027/ 28

GPA 1: Langa 'o e ivi matu'uaki mo e ngaahi makatu'unga 'oku malu ange ke matatali e ngaahi fakatamaki fakaenatula' pea mo e ngaahi pole 'o e feliuliaki 'o e 'ea' (ngaahi matangi saikolone', 'alu ke ma'olunga e lēvolo 'o e tahi', sūnami, mahaki faka'auha fakamāmani lahi, etc.) mo fakahoko ha ngāue ke ne solova e faingata'a/palopalema faka'ekonōmika'

Pule'i 'o e Me'a Fakafokifaa' – Tokoni ki he tu'unga mateuteu mo e palani ngāue 'a e Pule'anga' ki he ngaahi fakatamaki fakaenatula' mo e	Ngaahi Ngāue 'Ilo Makehe – Ngaahi fatongia mo e ngāue felāve'i mo e fekumi mo e fakahaofi mo'ui', pea mo e ngāue ki he me'a fakafokifaa'.	Senitā ki he Ngaahi Ngāue Fakapolisi Lalahi' ▪ Ke fokotu'u e Senitaa' ki hotau fa'unga pule' ▪ Fakalelei'i e vā fengāue'aki mo e ngaahi potungāue ki he ngaahi me'a fakafokifaa' 'i hono fokotu'u 'o ha tohi
---	---	--

Tāketi 'o e GPA	Ola	Ngāue/ Poloseki/ Polokalama	Patiseti	Tāketi		
				2025/ 26	2026/ 27	2027/ 28
ngaahi ngāue fakafokifā kehe'.		ngāue femahino'aki pē aleapau.				
Tu'utu'uni mo e Hala Fononga ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Me'a Fakafokifaa' (SREM) – Ke fakapapau'i ko e founa ngāue sisitem vahevahe fatongia (cluster) kuo tu'u pea ngāue lelei pea lava ke fakamālohia		Ngaahi ngāue tokoni 'ilo makehe ▪ Fili faka'ofisiale 'o e Fale'i Fakafonua ki heKumi & Fakahaofi Mo'ui' ▪ Fakahoko e ngāue ki he ngaahi fokotu'u mei he ako fekau'aki mo e ngāue ki ha fakatu'utāmaki fakatu'upakē 'i he mala'e vakapuna' ('Okatopa 2022) pea mo e sivi 'ātita 'a e ICAO (Mē 2023) Kulupu Polisi Ngāue ki Tahī (PMG) ▪ TBC				

GPA 2: Fakasi'isi'i e masivesiva' kae fakalakalaka'i e ngaahi sēvesi lelei ki he malu fakasōsiale'

Polokalama Fāmili Fiefia 'Oua Vātamaki (FFOV) – Fakalelei'i e ngāue atu e kau ngāue laine mu'a' ki he kau kumi mo'ui 'o e ngaahi keisi fakamamahi 'i 'api'	Ngāue Fakapolisi Fakavāhenga – Ngāue atu ki he ngaahi palopalema fekau'aki mo e faihia' pea mo e tupu'anga 'o e ngaahi maumau kehe 'i he komiunitii' 'o fakafou 'i ha sēvesi fakapolisi ki he komiunitii' 'oku fakapolofesinale mo mateaki pea tukutaha e tokanga' ki he ta'ota'ofi 'o e faihia' pea mo pukepuke ke taliui 'a e kau faihia' ki he hia na'a nau fakahoko'	FFOV – Ngāue 'a e Kau Laine Mu'a' ▪ Fa'u 'o e tu'utu'uni ngāue', vaka'i'i mo fakalelei'i ▪ Fakakau e ako ki he fakamamahi 'i 'api' / tangata pē fefine 'i he ngaahi polokalama ako fakataki' ▪ Ako ke toe fakamanatu 'i he ngāue'anga' 'a e fakamamahi 'i 'api' ▪ Ako ki he ngāue atu ki ha tā fakamamahi fakalielia ▪ Ako ki hono fakatotolo'i 'o e ngaahi keisi fakamamahi 'i 'api' ▪ Poupou'i hono fokotu'u mo hono fakalakalaka'i 'o ha 'feitu'u malu' ke ngāue'aki 'e he kau mamahi 'o e ngaahi keisi fakamamahi 'i 'api' 'i he ngaahi 'api polisi 'i motu'
Tu'utu'uni Fakafonua ki he To'utupu'(TNYP) (1) – Kuo fokotu'uha ngaahi founa ngāue ke to'o		TNYP ▪ Ke kau atu e va'a ngāue polisi ki he fakamamahi 'i 'api' (DVU) ki he polokalama 'a e 'akapulu liiki' (NRL) Le'o

Tāketi 'o e GPA	Ola	Ngāue/ Poloseki/ Polokalama	Patiseti	Tāketi		
				2025/ 26	2026/ 27	2027/ 28
faka'aufuli 'aki ha fetā'aki ha tangata pē fefine pea 'oku 'i ai mo e e ngaahi sēvesi anga fakakaume'a fakasōsiale ma'ae to'utupu 'oku nau mamahi pē kumi mo'ui' TNYP (2) – Langa mo poupou'i ko e melino' mo e malu' ko e ongo konga mahu'inga 'oku' na fakamalava'i e lavame'a hono fakalakalaka'i tu'uloa 'o e to'utupu.		Fakafepaki ki he Fakamamahi' (Voice Against Violence) ▪ Kau atu 'a e Kulupu Ta'ota'ofi Faihia 'a e Polisi' ki he polokalama fakataki ma'ae to'utupu', Fakaola 'eku Kalofiamā' ▪ Kamata ngāue'i 'o e polokalama makehe ma'ae to'utupu maumaulao ma'ama'a' (Youth Diversion Scheme)				

GPA 3: Faka'aonga'i fakataha e tali fakafonua mo fakavaha'apule'anga' ke ola lelei 'a hono fakasi'isi'i 'o e tufaki mo hono ngāue'aki 'o e faito'o ta'efakalao', pea fakahoko ha ngāue fekau'aki mo e ngaahi founa ngāue ke fakasi'isi'i e maumau'

Fakasi'isi'i e tufaki 'o e faito'o ta'efakalao' – Fakahoko hono fatongia takimu'a ke fakafepaki'i mo fakahoko ha ngāue ki he ngaahi ola tamaki 'o e faito'o ta'e fakalao' 'aki e founa ke 'ilo ai pea mo fakahoha'asi hono tufaki'	Hia & Fakatoto Fakafonua	Hia & Fakatoto Fakafonua Palani,fokotu'utu'u, mo fakahoko e ngaahi founa ngāue ki hono malu'i 'etau malu fakafonua', 'okau ai e ngaahi ngāue fakamatala 'aonga', fakatoto'imo puke 'o e faito'ota'efakalao', fakatoto fakafolenisiki', mo efakatoto 'o e ngaahi hia mamafa mo fakavaha'a pule'anga' Ngāue ki he faito'o ta'efakalao' ▪ Tu'unga ola lelei 'o e ngaahi kumi koloa ki he faito'o ta'efakalao' ▪ Lahi 'o e ngaahi puke 'i he faito'o ta'efakalao' ▪ Lahi 'o e faito'o ta'efakalao ne puke': ○ Kalasi A ○ Kalasi B	▪
---	-------------------------------------	--	---

Tāketi 'o e GPA	Ola	Ngāue/ Poloseki/ Polokalama	Patiseti	Tāketi		
				2025/ 26	2026/ 27	2027/ 28

GPA 9: Fakamālohia e vā fengāue'aki mo e ngaahi hoa ngāue fakalakalaka', sekitoa taa'utaha', kautaha 'ikai fakapule'anga, 'o tukutaha e tokanga' ki ha 'inivesi faka'ekonōmika 'oku fakafiemālie, 'o a'u ki hono poupou'i ha tupu faka'ekonōmika 'oku fakalakalaka, taau mo longomo'ui.

Vā Fengāue'aki mo e Hoa Ngāue – Fokotu'u e ngaahi me'angāue ki hono tanumaki e vā fengāue'aki 'oku mālohi ange mo e kau fakahoko lao hoa ngāue fakavahefonua', mo e ngaahi faingamālie ke ngāue fakataha mo e ngaahi hoa fakalakalaka' ki hono fakalakalaka'i e ivi malava'	Ngaahi Ngāue Mahu'inga – poupou'i e fakalakalaka fakapotungāue' fakafou 'i he founa mo e palani ngāue', fa'u 'o e tu'utu'uni ngāue', fakalele mo tokanga'i e ngaahi ngāue poloseki', mo tanumaki e ngaahi vā fengāue'aki mo e ngaahi hoa ngāue mei tu'a' pea mo e kakai 'o e fonua'.	Fakalakalaka - Ngaahi ngāue fakalakalaka 'oku kakato hono ngaahi palani ngāue poloseki' (PMP) - mo faipau ki he ngaahi makatu'unga OECD DAC. Sivi'i 'o e ngāue kuo kakato 'i hono taimi totonu/ poloseki fakalakalaka' Fengāue'aki mo tu'apule'anga Fokotu'u mo fakamālohia 'i he founa totonu 'a e va'a ngāue ki he fa'unga pule 'o e potungāue' - Ngaahi ngāue 'oku fakahoko - fakataha mo e ngaahi hoa ngāue tautautokotaha mo fakavahefonua	
--	---	--	--

1.4.4. Ngāue'i 'o e Ngaahi Palani Fakafonua'

Tu'utu'uni mo e Hala Fononga ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Me'a Fakafokifaa' (SREM)

'Oku taumu'a e SREM ke 'omi e fakahinohino mo tukutaha e tokanga' ki hono pule'i mo tokanga'i e ngaahi me'a fakafokifaa' mo e ngaahi fakatu'utāmaki mei ha maumau 'e hoko 'i he fonua' 'aki hono fakafaingofua'i 'o e palani fakafekau'aki' pea mo poupou ki he ngāue ke hiki'i ke toe ola lelei ange e fakahoko fatongia ki hono pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'a fakafokifaa'. 'Oku fakahoko 'e he Polisi Tonga' e fatongia mahu'inga 'o fakafou 'i he'ene senitā ki he ngaahi ngāue fakapolisi lalahi', ngaahi ngāue tokoni 'ilo makehe', pea mo e ngaahi ngāue ki tahi', mo fakafou 'i he ngaahi ngāue 'oku fakahoko fakataha mo e ngaahi sino ngāue kehe felāve'i mo e fokotu'utu'u pē vahevahe fakame'angāue'.

Tu'utu'uni Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao' (TNIDP)

'Oku 'omi 'e he TNIDP ha fa'unga mahu'inga 'o fokotu'u ki ai e ngaahi ngāue fakafonua fakamu'omu'a felāve'i mo e faito'o ta'efakalao' 'i he fonua', pea mo fakafe'iloaki ha founa fakasi'isi'i maumau ke tokoni ki he hokohoko atu e ngaahi ngāue ke fakamālohia e lao' 'o fakafou 'i hono ohi potupotutatau 'o e ngaahi founa fakasi'isi'i 'oku ola lelei, ki he fiema'u, tufaki, mo e maumau 'o e faito'o ta'efakalao'. 'Oku takimu'a e Polisi Tonga' 'i hono ngāue'i 'o e TNIDP 'i hono fatongia ko e taha 'o e ngaahi sino ngāue 'oku taki 'i hono fakahoko e ngaahi founa ngāue 'i he malumalu 'o e tafa'aki ki hono fakasi'isi'i e tufaki 'o e faito'o ta'efakalao', 'o fakafou mu'omu'a 'i he ngaahi ngāue 'a e Va'a Ngāue ki he Faito'o Ta'efakalao' mo e ngaahi va'a ngāue kehe 'a e Polisi Tonga'. 'Oku mau toe fakahoko foki mo e fatongia fakasekelitali ki he fakatou'osi 'o e Kōmiti Pule pea mo e Kōmiti Palani Ngāue ki he ngaahi ngāue fakafonua ki he faito'o ta'efakalao', mo fakafekau'aki e ngaahi ngāue 'o e ngaahi kupu ngāue 'i he ngaahi tafa'aki ngāue lalahi 'e tolu 'o e tu'utu'uni fakafonua'.

Tu'utu'uni Fakafonua ki he To'utupu' (TNYP)

Ko e TNYP 'oku' ne fokotu'u ha ngaahi ngāue fakamu'omu'a mo e ngaahi fakahinohino ma'ae pule'anga' mo kinautolu 'oku kaunga' ke tokoni mo poupou ki he to'utupu' 'i he'enua tutupu' mo e taumu'a ke 'uluaki fakalato 'enua ngaahi fiema'u' mo e faka'amu' pea ke a'usia 'enua ngaahi takitaha taumu'a. 'Oku tokoni 'a e Polisi Tonga' ki he tu'utu'uni fakafonua' mei he ongo tafa'aki fakatou'osi ko ia ke 'ilo'i mo ako'i – fakafou 'i he fakataha mo e ngaahi ako' 'o tukutaha e tokanga ki he ta'ota'ofi 'o e faihia' – pea mei he tafa'aki ko ia 'o hono tauhi 'o e lao', ke fakapapau'i ko kinautolu 'oku faihala ki he to'utupu' – tautefito ki he ngaahi kulupu tu'ulaveangofua' – 'oku ola lelei 'a e founa ke nau taliui ki he me'a na'e hoko'.

Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fehikitaki mo e Fakalakalaka Tu'uloa' (MSDP)

Ko e taumu'a 'o e MSDP ke fakahoko e ngāue ke fakakau e fehikitaki fakalotofonua mo fakavaha'apule'anga' ki he palani fakalakalaka 'a e fonua' – ke hakeaki'i hono ngaahi 'aonga' pea 'i he taimi tatau, ke malu'i e totonu mo e malu 'a e kau hikifonua'. Ko e ngāue tokoni 'a e Polisi Tonga' ki he MSDP 'oku kaunga ia ki he totonu mo e malu 'a e kau hikifonua', 'o fakapatonu ke tokoni ki hono fakafepaki'i 'o e fe'ave'aki ta'efakalao 'o e kakai'. 'Oku mau kau 'i he vahevahe fakamatala' mo hono fakafetu'utaki 'o e kau mamahi', 'o fakafou 'i he fokotu'utu'u ngāue fakataha mo e ngaahi hoa ngāue'. 'Oku mau toe fatongia'aki foki ke 'ilo'i e taimi 'oku hoko ai e fe'ave'aki ta'efakalao 'o ha taha, ko hono fakatotolo'i mo faka'ilo, kae pehē ki hono lipooti 'o e ngaahi keisi' ni, 'o fakatatau ki he ngaahi makatu'unga kuo tali fakamāmani lahi'.

Palani Ngāue ki hono fakahā ó e ngaahi fakamatala (BOE Declaration)

Í he 2018, naé fanongonongo ai á e malu'i fakavahe fonua' mo ha fakakaukau kuo fakalahi ki he malu'i ó e ngaahi me'a fakamalui kehekehe 'oku fakatou tukufakaholo mo 'ikai tukufakaholo:

1. Malu'i 'a e tangata' kau ai 'a e tokoni 'ofa fakaetangata ke malu'i 'a e ngaahi totonu, mo'ui lelei, mo e tu'umālie 'a e kakai 'o e Pasifiki;
2. 'ataakai mo e ma'u'anga tokoni malu'i;
3. Ngaahi hia fakavahaá pule'anga; pea,
4. Malu'i e ngaahi fai hia fakafou í he initaneti, ke malu'i mo mau ha ngaahi faingamalie ki he fokotu'utu'u 'o e Pasifiki mo e kakai 'i he kuonga fakakomipiuta koéni.

‘Oku kei tukupā pē ‘a e polisi Tonga’ ke fakatokanga’i, tukupā, mo fakamalohia ‘a e me’a ‘oku tau malava
 ‘i hono fakatupulaki ‘o e ngaahi tu’utu’uni mo e founa ngāue, ako, fakanaunau, mo fakalelei’i
 fakafekau’aki mo e fakamatala ‘oku vahevahe ‘i he vaha’a ‘o e ngaahi kautaha fakaloto fonua mo fakavaha’apule’anga.’ Óku
 kau á e Polisi Tonga’ ki hono tokonií mo fakahoko e fakalelei’i ó e ngaahi me’a ‘oku fakamu’omu’a’, mo palani ‘o
 faka’aonga’i e faúnga malu’i fakavahefonua ke faka’ai’ai ‘a e fengaue’aki, fakafekau’aki, mo e fengaue’aki ‘i he ngaahi
 tuúnga kehekehe ó vahevahe e ngaahi ma’u’anga tokoni, taukei, mo fakamalohia ketau malava ó fakafepaki’i á e ngaahi hia
 fakavahaá puleánga, fakamamahi í he ínitanei, mo malui e ngaahi fakamanamana fakahoko í he ínitanei’i Tonga’ mo e
 vahefonua Pasifiki.’

2. Vakai fakalukufua ki he Polisi Tonga

2.1. Ngaahi ola e ngāue 'a e Polisi Tonga' 'i hono fakakulupu ki he Ngaahi Polokalama Ngāue

Polokalama	Polokalama iiki	Ngaahi Ola 'o e Ngāue'	Ngaahi Tefito'i Fatongia	Va'a/luniti Ngāue
1. Tataki & Fakalakalaka Fakapotungāue <i>Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Tokoni, mo e ongo 'Ofisi 'o e Minisitaa' mo e Komisiona'</i>	Vakai fakalukufua fakapotungāue	Ngaahi ngāue 'Ofisi 'o e Minisitaa'	Pule'i mo tokanga'i e tufaki e ngaahi fakamatala mei he 'Ofisi 'o e Minisitaa' 'i ha taimi pau mo vave. Tokangaekina e ngaahi sevesi faka'uli ki he ngaahi feme'a'aki 'a e Minisitaa	'Ofisi 'o e Minisitaa'
	Pule'i mo fakalele e ngāue'anga	Ngaahi ngāue fakataki	Pule'i mo tokanga'i e tufaki e ngaahi fakamatala mei he 'Ofisi 'o e Komisiona' 'i ha taimi pau mo vave. Tokangekina e ngaahi sevesi faka'uli ki he ngaahi feme'a'aki 'a e Komisiona	'Ofisi 'o e Komisiona
		Tokanga'i 'o e ngaahi va'a ngāue'	Tataki e fakahoko 'o e ngaahi fatongia mo e ngāue kotoa 'i he malumalu 'o e Komisiona. Tataki hono vakai'i e fakahoko fatongia e va'a ngāue takitaha mo 'enau patiseti	Timi Kau Taki Ma'olunga
	Ngāue tokoni fakapotungāue	Pule'i mo tokanga'i 'o e kakai ngāue'	Tokanga'i e fehikitaki mo e hu mai 'a e kau ngāue Tokanga'i e taimi malolo livi 'a e kau ngāue Tokanga'i e fakafuofua'i e fakahoko ngāue ki he hikihihi vāhenga.	Va'a Ngāue ma'ae kakai ngāue
		Tokanga'i 'o e ngāue fakapa'anga'	Tokaengaeina e ngaahi me'a fakapa'anga 'a e potungāue, kau ki ai e vahe 'a e kau ngāue, pa'anga hu mai mo e ngaahi fakatau kotoa pe 'a e potungāue.	Va'a Ngāue ki he Pa'anga & Fakatau
		Pule'i mo tokanga'i e koloa mo e naunau ngāue'	Tokangaekina 'a hono sevesi mo e tauhi 'o e ngaahi koloa mo e ngaahi langa 'a e potungāue Tokanga'i, tauhi mo fakatau mai 'a e ngaahi koloa ke ngaue'aki 'e he potungāue	Va'a Ngāue ki he koloa mo e naunau ngāue
		Pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'alele'	Tokangaekina mo sevesi pea fakakakato e ngaahi fiema'u ki he ngaahi me'alele 'a e potungāue	Va'a Ngāue ki he Ngaahi Me'alele
		Fakahoko e ngaahi sēvesi ICT	Tokangaekina e ngaahi polokalama mo e ngaahi ngaue faka'elekitolonika mo fakakomipiuta kotoa pe 'a e potungāue.	Va'a Ngāue Fakamatala Fetu'utaki moe Tekinolosia
		Ako & fakalakalaka'i 'o e pōto'i ngāue	Fakahoko e ngaahi polokalama ako ma'ae kau likuluti fo'ou 'a e potungāue Tataki e ngaahi polokalama	'Apiako Polisi

			ngaue ki tu'a 'a e kau likuluti Tataki 'a hono fakatupulaki e kau ngaue ke toe leleiangae 'enau ngaue 'aki ha ngaahi polokalama ako Siofi mo Fa'u e ngaahi silapa ako kotoa pe fakaloto 'apingaue.	
2. Palani & Tu'utu'uni Ngāue <i>Va'a Ngāue Pule ki he Kau Ngāue</i>	Ngaahi sēvesi fakalao	Fale'i fakalao fakalotofale	Fakahoko 'a e ngaahi fale'i fakalao ki he Komisiona Polisi, Minisita Polisi, mo e ngaahi va'a ngaue pea mo e kau ngaue fakalukufua	Va'a Ngāue fakalao
	Fakahoko tu'utu'uni fakapotungāue	Fakatotolo'i e lāunga'i 'o e Polisi	Fakatotolo'i e ngaahi tu'uaki'i 'o ha taha ngaue 'i ha'ane ngaue hala 'aki 'a hono mafai.	Va'a Ngāue ki he Tu'unga Fakapolofesinale (PSU)
		'Ātita fakaloto'i potungāue	Fakatotolo'i mo fakahoko e ngaahi fale'i fekau'aki mo ha ngaahi talangata'a pe 'ikai ke muimui ha taha ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue	Va'a Ngāue 'o e 'Inisipēkita Faisivi
		Malu fakangāue	Tataki hono tokangaekina mo fakamalohia e ngaahi malu'i mo hono le'ohi 'o e potungāue	Va'a Ngāue ki he Malu Fakapotungāue
		Mo'ui lelei 'a e kau ngāue	Óatu 'o e poupou fakalaumalie ki he kau ngaue . Pule'i 'o e ngaahi fiema'u ki he mo'ui lelei 'a e kau ngaue.	Va'a ki hono Tokangaekina e kau ngaue fakalaumalie mo fakamoúi lelei foki
	Ngaahi ngāue palani'i	Fa'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue'	Vakai'i mo fakafaingofua'i hono fa'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue, ngaahi founga ngaue angamaheni mo e ngaahi fakahinohino . Fale'i ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue.	Va'a Ngāue ki he Tu'utu'uni Ngāue
		Fakahoko 'o e palani lōloa'	Fakafaingofua'i 'a e palani 'a e Potungāue, mo e 'iuniti. Tokanga'i 'a e siofi mo e sivi'i 'o e fakahoko fatongia 'a e 'iuniti, pea mo e lipooti fakakuata mo fakata'u.	Va'a Ngāue Palani & Ngāue Fakalakalaka
		Fengāue'aki mo tu'apule'anga'	Fakafekau'aki 'o e ngaahi polokalama mo e ngaahi poloseki fakalakalaka .	Va'a Ngāue ki he Fengāue'aki mo Tu'apule'anga
		Fengāue'aki mo e kakai'	Pule'i 'o e ngaahi faka'eke'eke kotoa pe 'a e mitia mo hono 'oatu 'o e ngaahi fakamatala faka'ofisiale ki he kakai .	Va'a Ngāue ki he Mītia & Fengāue'aki mo e Kakai
3. Ngaahi Ngāue Fakapolisi <i>Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Fakapolisi</i>	Ngāue fakapolisi fakavāhenga	Fakalele ngāue faka'apitanga	Pule'i mo e fakafekau'aki 'o e ngaahi Ápi Polisi Fakavahefonua.	'Ofisi 'o e Pule 'Apitanga
		Tokanga'i 'o e fuofua ngāue ki ha lāunga	Tali 'o e ngaahi launga ki he kau polisi. Fakahoko ha ngaahi le'o mo fefononga'aki 'i he ngaahi feitu'u 'oku 'iloa 'oku lahi ai 'a e faihia mo e ngaahi me'a 'oku hoko	Va'a Ngāue Tali Lāunga
		Ngāue fakapolisi ki he hala pule'anga	Fakahoko kotoa e ngaahi fatongia ki hono pule'i 'o e fefononga'aki, tauhi 'o e fefononga'aki mo e ta'ofi 'o e	Va'a Ngāue ki he Malu 'i he Hala Pule'anga

			malu 'i he hala Tali mo fakatoto'lo'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki 'i he hala pule'anga . Fakahoko 'a e ngaahi fokotu'utu'u mo e ngaahi kemipeini 'a e pile'anga ki he malu 'o e hala pile'anga .	
		Ta'ota'ofi 'o e faihia	Pule'i mo tauhi 'a e ngaahi polokalama kotoa pe fekau'aki mo hono ta'ofi mo fakasi'isi'i 'a e ngaahi faingamalie ki he faihala.	Va'a Ngāue ki he Ta'ota'ofi 'o e Faihia
		Laiseni & Tu'utu'uni ki he kava mālohi tapu'	Fakahoko 'o e ngaahi tohi kole ki he Komiti Laiseni Kavamalohi. Fakahoko ma'u pe 'a e sivi laiseni kavamalohi.	Va'a Ngāue ki he Laiseni Kava Mālohi Tapu
		Ta'ota'ofi e fakamamahi 'i 'api'	Óatu 'o e poupuu mo e fakahinohino ki he kau ma'ukovia 'i he fakamamahi 'i 'api. Faka'ilonga'i mo muimui'i 'a e ngaahi laine faka'eke'eke kotoa pe 'i he ngaahi fakatoto'lo ki he fakamamahi 'i 'api. Fakahoko ha ngaahi polokalama faka'ilo mo ta'ofi 'o e fakamamahi 'i 'api .	Va'a Ngāue ki he Fakamamahi 'i 'Api (DVU)
		Fakatoto'lo hia	'Ilo'i mo muimui'i 'a e ngaahi laine faka'eke'eke kotoa pe 'i he ngaahi fakatoto'lo faka-hia.	Va'a Ngāue Fakatoto'lo Hia
		Tokanga'i 'o e ngaahi koloa fakahāhā	Tokanga'i 'o e ngaahi koloa faka'ali'ali 'a e kau polisi mo e koloa mole mo ma'u .	'Ofisi ki he Ngaahi Koloa Fakahāhā
		Talatalaaki & ngaahi sēvesi fakafakamaau'anga'	Teuteu 'a e ngaahi keisi faka'ilo 'a e kau Polisi ki he Fakamaau'anga. Faka'ilo 'o e ngaahi hia 'oku faka'ilo. Fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tohi fakamo'oni 'a e Fakamaau'anga.	Va'a Ngāue Talatalaaki
		Pule'i mo tokanga'i 'o e kau tauhi fakalao'	Pule'i 'o e kau faihia 'i he malumalu 'o e kau polisi.	Va'a Ngāue ki he kau Tauhi Fakalao
Hia & Fakatoto'lo Fakafonua		Ngaahi ngāue fakatoto'lo lalahi'	'Ilo'i mo muimui'i 'a e ngaahi laine kotoa pe 'o e faka'eke'eke 'i he ngaahi fakatoto'lo fakalao 'oku ma'olunga mo fakavaha'apule'anga. Fokotu'u 'a e ngaahi polokalama vahevahe fakakaukau mo e ngaahi hoa ngaue fakavaha'apule'anga.	Va'a Ngāue ki he Hia Mamafa & Fakavaha'a Pule'anga
		Ngāue ki he faito'o ta'efakalao.	Tau'i 'a e faito'o konatapu 'o fakafou 'i he ngaahi ngaue ki hono 'ilo'i, tali, fakatoto'lo'i mo ta'ofi.	Va'a Ngāue ki he Faito'o Ta'efakalao (DET)
		Puke 'o e faito'o ta'efakalao & koloa ta'efakalao kehe	Ako'i e kuli & moe kakai tenau tauhi e kuli fakatoto'lo. Malu'i 'o e kau'āfonuā Ngaahi Ngaue mo e Ngaahi Fakatoto'lo ki he Faito'o Konatapu	Va'a Ngāue Kulī Fakatoto'lo
		Ngaahi sēvesi fakasaienisi	Ko hono tanaki, lekooti mo 'analaiso 'a e ngaahi fakamo'oni mei he ngaahi faitu'u na'e hoko ai 'a e hia.	Va'a Ngāue Folenisiki

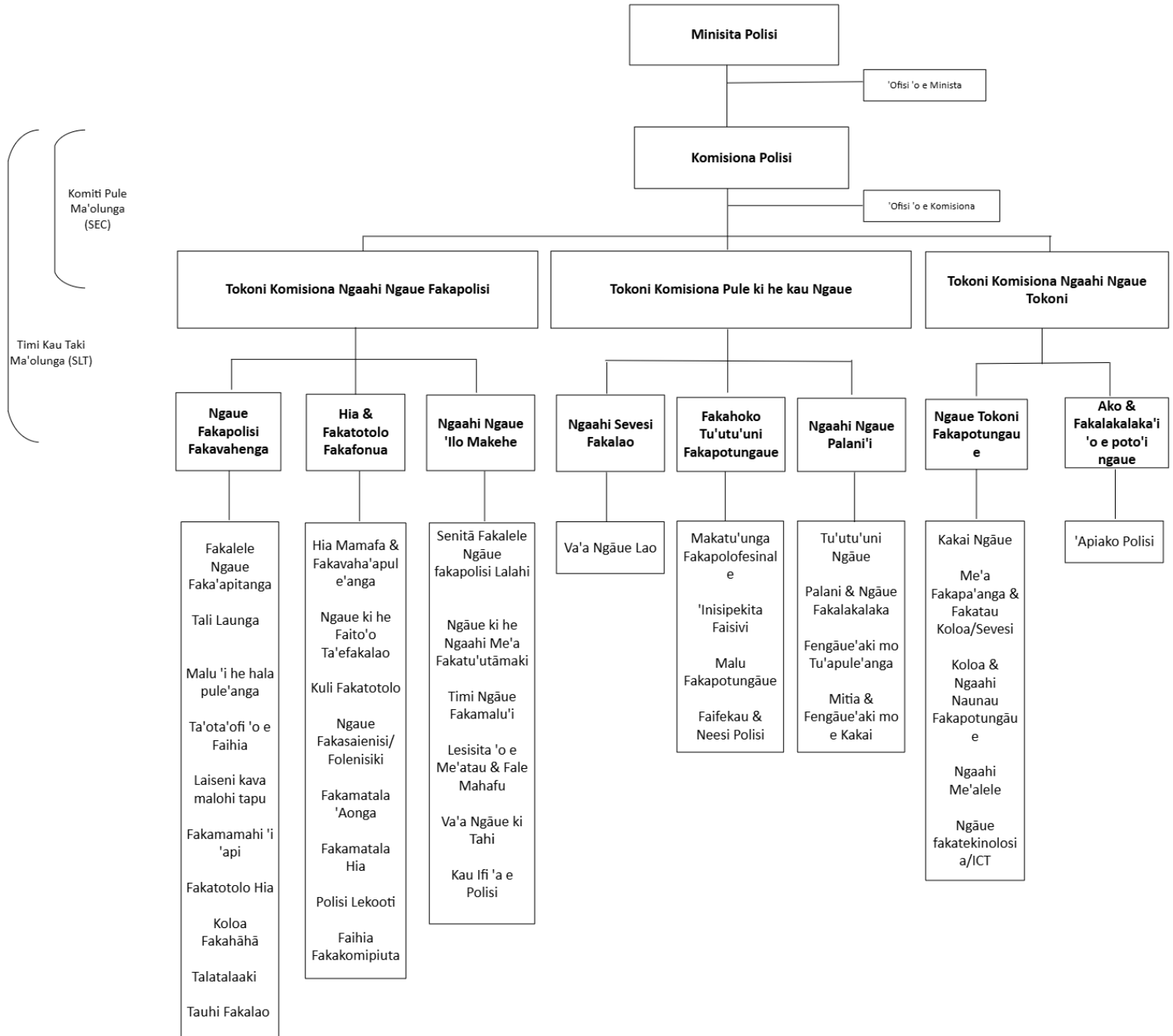
		Ngaahi sēvesi tātaki fakamatala 'aonga	Ko hono tanaki 'o e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e kau mamahi, kau faihia mo e ngaahi feitu'u 'o fakahoko ai. 'Analaiso fakahokohoko 'o e ngaahi fakamatala kuo tātaki. Tauhi 'o e ngaahi fakamatala ki he ngaahi hia mamafa (kau faihia fakasekisuale, kau tipota, faito'o konatapu)	Va'a Ngāue ki he Fakamatala 'Aonga
		Fakatotolo e ngaahi hia fakafou he initaneti	Tau'i 'a e hia faka'initaneti 'o fakafou 'i he ngaahi ngaue ki hono 'ilo'i, fakatotolo'i mo ta'ofi.	Va'a Ngāue ki he fakatotolo e hia fakafou he initaneti.
		Ngaahi sēvesi ki he polisi lēkooti	Tauhi 'o e ngaahi lekooti hia. Fakahoko 'a e sivi hisitōlia faihia mo 'oatu 'a e ngaahi lekooti ki he kakai.	'Ofisi 'o e Polisi Lēkooti

	Ngaahi Ngāue 'Ilo Makehe	Pule'i mo fakalele 'o e ngaahi ngāue fakapolisi lalahi'	Ko hono tali mo fakahoko atu 'a e ngaahi ui tokoni kotoa pe. Poupou fetu'utaki fakatakimu'a ki he ngaahi ngaue.	Senitā fakalele ngāue fakapolisi lalahi
		Ngāue ki he ngaahi me'a fakatu'utāmaki'	Ko e 'uluaki tali ki he ngaahi ui tokoni 'oku fakatu'utamaki lahi. Poupou ki he ngaahi ngaue 'oku lahi 'a e fakatu'utamaki.	Timi Ngāue ki he ngaahi me'a fakatu'utāmaki (TRG)
		Ngaahi ngāue fakamalu'i	Ngaahi sevesi malu'i mo fakafe'ao ki he'ene 'Afio mo e kakai mahuínga óku nau 'a'ahi mai.	Timi Ngāue Fakamalu'i
		Pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'atau	Tokanga'i mo pule'i 'a e laiseni 'o e ngaahi me'atau, ngaahi me'atau mo e ngaahi me'afana 'o fakafou 'i he Lesisita Me'atau Fakafonua .	Va'a Lēsisita Fakafonua ki he Me'atau & Fale Mahafu
		Ngaahi ngāue fakapolisi ki tahi	Fakahoko 'o e ngaahi lao fekau'aki mo e tahi. Poupou ki he ngaahi sevesi le'o 'i he kau'afonua. Ko hono fakahoko 'o e ngaahi ngaue kumi mo fakahaofi .	Kulupu Ngāue Fakapolisi ki Tahi
		Ngāue tokoni ki he ngaahi ngāue 'ilo makehe	Poupou fakapolisi 'i he laine mu'a ki he ngaahi ngaue tali makehe mo e ta'ofi.	Va'a Ngāue Kau Ifi 'a e Polisi

2.2. Ko e fa'unga pule 'o e Polisi Tonga'

Ko e fa'unga pule lolotonga 'o e Polisi Tonga' ne tali ia 'e he 'Eiki Minisitā Polisi', Hon. Hu'akavameiliku, 'o kamata ngāue'aki mei Siulai 2022.

Fakatātā 4: Fa'unga Pule 'o e Polisi Tonga'

2.3. Fakamatala nounou 'o e ngaahi palani fo'ou mo e ngaahi liliu'

Ko e *Fakamatala Taumu'a* 'a e Polisi Tonga' 'oku' ne fakapapau'i mai 'a e ngaahi 'elia fakamu'omu'a 'e tokoni ke a'usia 'emau ngaahi taumu'a ngāue 'o e *Malu 'a 'Api, Malu e Hala Pule'anga*, pea *Malu e Komiunitii*':

1. **Fakalalakaka Fakapotungāue** – fakaivia e potungāue' 'aki hono fakalalakaka'i 'o e ivi malava 'o e kau ngāue', 'o e ngaahi koloa mo e naunau ngāue' (tautefito ki he ngaahi me'angāue mahu'inga mo fakatekinikale'), pea mo hono fakalalakaka'i mo tauhi 'o homau ngaahi fale mo e ngaahi fa'unga kehe'.
2. **Ta'ota'ofi & Fakamālohi'i** – ngāue'i e faingamālie kotoa ke ta'ota'ofi mo fakasi'isi'i e maumau' 'aki hono 'ilo'i mo mahino'i e ngaahi me'a 'oku' ne fakatupunga e fiema'u tokoni', palani mo vahevahe e ivi ngāue' ke ne ikuna'i e fiema'u tokoni', pea mo liliu e founa fakakaukau 'o 'emau kakai ngāue' ke hoa mo e founa ngāue' ni.
3. **Ngaahi Hoa Ngāue** – ngāue fakataha mo e siasi', komiunitii', ngaahi potungāue kehe 'a e pule'anga', ngaahi potungāue 'ikai fakapule'anga' (NGOs), mo e ngaahi pisinisi' ki he'emau vīsone ki ha *Tonga 'oku malu, hao, mo tau'atāina mei he faihia*'.

2.3.1. Fakalalakaka Fakapotungāue'

2.3.1.1. Fakalalakaka e Kau Ngāue'

Ko e ma'u'anga tokoni mahu'inga taha 'a e Polisi Tonga ko hono kakai. 'Oku 'uhinga lelei leva ke tau 'inivesi 'i hono fakatupulaki 'etau ma'u'anga tokoni lelei taha ke a'usia 'a e ola lelei taha. 'Oku kau heni hono fakapapau'i 'oku fakanaunau'i, ako'i mo faka'ataa 'etau kau ngaue, ongo'i malu mo mahu'inga, pea 'oku nau fakahoko ngaue ma'olunga, fakapalofesinale mo fakalele 'i he ngaahi tu'unga mahu'inga. 'I he 2025-26 'oku mau palani ke hoko atu pe kamata ha ngaahi ngaue ke poupou'i 'aki 'emau kau ngaue 'i hono fakahoko 'enau ngaahi ngaue mahu'inga ki he malu 'o e kakai, kau ai 'a e:

- Fakakakato 'a e konga hono tolu mo faka'osi 'o hono fakahoko 'o e fakalelei vahenga kuo tali 'e he Kapineti ke totongi 'o e kau Polisi Tonga.
- Fakakakato 'a e toe fou' 'o 'etau polokalama ako 'o e Likuluti 'o fakatefito 'i he ngaahi taukei mo e 'ilo tefito 'o e kau polisi pea mo e fakalahi 'o hono ngaue'aki 'aonga.
- Hokohoko atu 'a e fakalalakaka 'o e malava 'o 'etau ngaahi ngaue fakalao, fakatotolo, mo e faka'atamai.
- Fakahū e ako ki he kau 'Ofisa Teēki Komisoni ke maú á e átamai ó e kau taki mo e kau supavaisa 'oku nau kei tupu hake.
- Fa'u ha Fa'unga Fakalalakaka Fakatakimu'a ke 'ilo'i mo fakatupulaki 'a e kau taki 'oku nau faka'amu ke hoko ko ha kau taki pea ke 'oatu 'a e ngaahi hala fononga ki he fakalalakaka.

2.3.1.2. Ngaahi Fale mo e Koloa 'a e Potungāue'

Neongo 'a e ngaahi langa fakalalakaka kimui ni mai 'a ia na'e a'usia 'i he poupou 'a e ngaahi hoa ngāue fakalalakaka'moe tokoni Pa'anga Tali ki he Faito'o Konatapu Taé fakalao, 'oku kei 'i ai pē 'a e fiema'u lahi ke toe langa pe fakafoki 'a e ngaahi 'ōfisi mo e ngaahi hala 'i loto 'i he 'Ulu'i 'Ofisi Polisi Tongá. 'Oku fiema'u foki ke fakalelei'i 'a e netiueka 'uhila 'i loto 'i he 'apitanga, 'i he ngaahi 'isiu 'o e lahi éne uta, lolotonga 'oku iku ai ki he fakautuutu 'a e hoko 'a e mate 'a e 'uhila. Ko e ngaahi 'apitanga polisi mo e ngaahi nofo'anga 'e ni'ihi tautautefito ki he ngaahi motu ki tahi, 'oku nau fiema'u foki ha ngaue fakalelei mo ha toe fakalelei'i 'aki 'a e ngaahi naunau mo e ngaahi me'angāue 'o e 'ofisi fakaonopooni, 'oku fe'unga mo e taumu'a.

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e ngaahi polokalama fengāue'aki 'a e Polisi Tonga mo e ngaahi fokotu'utu'u poupou 'a e kau ngaue tokoni' 'o 'omai kiate kimautilu 'a e ni'ihi 'o e ngaahi koloa 'oku fiema'u ke tau ngaue lelei áki ki he ngaue fakapolisi. Ka ko e lahi taha 'o e ngaahi fokotu'utu'u tokoni koēni 'oku 'ikai ke kau ai 'a e poupou ki hono tauhi mo tauhi hokohoko 'o e ngaahi koloá, pea ko ia ai 'e fiema'u ha toe poupou fakapa'anga 'o fakafou 'i he'etau patiseti. 'Oku kau heni ki he ongo vaka ma'a 'etau Kulupu Polisi ki he Fakahaofi moú i tahi', ngaahi me'alele fo'ou na'e toki tanaki mai ki he'etau ngaahi vaka, pea mo e ngaahi me'angāue makehe mo fakatekinikale 'oku ne fakalahi 'etau ngaahi ngaue malu fakafonua mo e pule'i fakavavevave.

2.3.2. Ta'ota'ofi mo Fakamālohi'i

2.3.2.1. Ta'ota'ofi e Faihia'

Ko 'emau Palani Ngāue Ta'ota'ofi Faihia' 'oku' ne tataki 'emau founa fakahoko e ngaahi sēvesi fakapolisi' 'o tukutaha e tokanga' ki he ngaahi ngāue 'o 'ikai ki he hia pē 'oku hoko' kae siofi ha ngaahi founa ke ta'ota'ofi 'ene toe hoko e maumaulao' mo e fakamamahi'. 'I he ta'u 2025-26, te mau hokohoko atu hono fakaloloto 'o 'emau founa ngāue ta'ota'ofi faihia', 'a ia 'oku makatu'unga 'i he ngaahi kaveinga lalahi 'e tolu: 'ilo'i mo mahino'i e ngaahi me'a 'oku' ne fakatupunga e fiema'u tokoni'; palani mo vahevahe e ivi ngāue' ke ne ikuna'i e fiema'u tokoni'; pea mo liliu e founa fakakaukau 'o 'emau kakai ngāue' ke hoa mo e founa ngāue' ni.

2.3.2.2. Fakasi'isi'i e ma'u'anga faito'o ta'efakalao'

'Oku kei hoko pē 'a e ma'u mo faka'aonga'i 'o e faito'o ta'efakalao' ko ha palopalema mahu'inga ki Tonga, 'oku' ne uesia e lēvolo kotoa 'o e sōsaieti' pea tautefito ko 'ene tu'u ko e tūkia'anga ki he kaha'u mo e ma'u'anga mo'ui 'o 'etau fānau to'utupu'. Fakataha mo e tukupā mei he pule'anga' ke fakafepaki'i 'a e faito'o ta'efakalao', 'oku hokohoko atu e tukutaha e tokanga 'a e Polisi Tonga' hono ivi ngāue' ki hono ngāue'i 'o e ngaahi palani ngāue kuo fokotu'u 'i he malumalu 'o e Tu'utu'uni Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao'.

Te mau hokohoko atu 'i homau fatongia ke takimu'a 'i hono fa'u mo ngāue'i 'o e ngaahi palani ngāue fakataumu'a ke ta'ota'ofi, fakahoha'asi, pē ka 'ikai ko hono fakasi'isi'i hono ngaohi mo tufaki 'o e faito'o ta'efakalao'. Te mau hokohoko atu foki 'i homau fatongia fakasekelitali ki he Kōmiti Palani Ngāue' (APC), 'o tokanga'i hono ngāue'i 'o e Tu'utu'uni Fakafonua ki he Faito'o Ta'efakalao', 'o kau ai hono fakafekau'aki 'o e ngaahi kulupu ngāue fakatekinikale 'oku nau tokoni'i fakahangatonu hono fakahoko e ngaahi palani & founa ngāue ko ia 'i he malumalu 'o e uho'i kaveinga lalahi 'e tolu 'o e Tu'utu'uni Fakafonua': Fakasi'isi'i e tufaki', fakasi'isi'i e fiema'u', mo e fakasi'isi'i e maumau'.

2.3.2.3. Fakamamahi 'i 'api'

'O fakafou mai 'i he tokoni 'a e hoa ngāue Polisi Fetalali 'a 'Aositelelia' (AFP) pea mo e polokalama Fāмили Fiefia 'Oua Vātamaki' (FFOV), 'oku tukutaha ai e tokanga 'a e Polisi Tonga' ki he ngaahi ngāue fakamu'omu'a fakalotofonua pea mo fakavahelahi pea mo tokanga ma'ongo'onga ange ke fakapapau'i 'oku fakakau mai ki he ngaahi ngāue 'a e FFOV 'a e ngaahi kulupu tu'u laveangofua – fānau, kau faingata'a'ia fakaesino pea mo e komiuniti LGBTQI. 'E kaunga eni ke fakalahimai e fa'ahinga' ni kia kinautolu ne ngāue atu ki ai 'a e Polisi' mo e FFOV angamaheni'.

2.3.2.4. Malava ke fakalakalaka'i 'o e 'ilo mo e fakatotolo'.

'I he poupou 'a hotau ngaahi hoa fakalakalaka, kuo tau fakahoko ai ha ngaahi fakafuofua'i kimui'ni 'a hotau poto' mo e fakatotolo' mo e ngaahi founa lolotonga'. 'I he 2025/26 te mau fakahoko ai ha ngaahi fokotu'u lahi mei he ngaahi sivi ko ia, tokanga taha ki he founa ngāue', tu'utu'uni', mo e fakalakalaka 'o e koloa', pea pehe ki hono fa'u 'o ha 'atamai poto mo fakatotolo he ngaahi 'ataakai 'o e Polisi Tonga' pea mo e ngaahi kautaha 'oku nau fengāue'aki 'i he feitu'u 'oku fe'unga.

2.3.3. Ngaahi Hoa Ngāue'

2.3.3.1. Pule'i 'o e ngaahi me'a fakafokifaa'

'E hokohoko atu pē 'a hono poupou'i 'e he Polisi Tonga' 'a e ngaahi potungāue 'a e pule'anga' 'i he'enua tu'unga mateuteu' pea mo e ngaahi palani ngāue ki he ngaahi fakatamaki fakaenatula' pea mo e ngaahi ngāue fakafokifā kehe fakafonua'. Ke fakahoko eni, te mau vakai ke fakalelei'i 'i he founa totonu homau ngaahi vā fengāue'aki mo e kotoa 'o e ngaahi ngāue'anga mahu'inga ki he ngaahi me'a fakafokifaa' 'o fakafou 'i ha femahino'aki tohi (MOU) pē aleapau ngāue (SLA). Te mau toe vakai foki ke fokotu'u 'i he founa totonu ki homau fa'unga pule' ha Senitā ki hono pule'i mo fakalele'o e ngaahi ngāue lalahi 'a e potungāue' kae pehē ki ha kulupu ngāue ki tahi – 'oku' na mahu'inga fakatou'osi ki homau ivi malava 'i he'enua ngaahi ngāue 'ilo makehe'.

2.3.3.2. Fakalalakala 'i he Fengāue'aki Fakavahefonua mo Fakalotofonua'

Koe'uhi ko hono fatongia ko e mēmipa 'o e Kulupu Ngāue Fakatekinikale 'o e Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fehikitaki mo e Fakalalakala Tu'uloa' (MSDP), 'oku tukupā ai e Polisi Tonga' ke fakalongomo'u'i hono fakahoko hono fatongia fakamu'omu'a 'i he Palani Ngāue 'i he MSDP ke fakafepaki'i 'a hono fe'ave'aki ta'efakalao 'o e kakai'. 'O makatu'unga 'i ha feongoongoi mo e ngaahi potungāue hoa ngāue', te mau nga'unu ke fokotu'u ha ngaahi founa ngāue pau ki he vahevahe 'o e fakamatala' pea mo hono tokonia 'o e kau mamahi'. 'E kau foki mo hono fakapapau'i 'oku fe'unga mo fenāpasi 'emau ngaahi tu'utu'uni mo e founa ngāue fakapotungāue fekau'aki mo hono 'ilo'i, fakatotolo'i, faka'ilo, pea mo hono lipooti 'o e ngaahi keisi fe'ave'aki ta'efakalao 'o e kakai', pea mo e ngaahi tu'unga kuo tali fakamāmani lahi', pea mo fakapapau'i 'oku ngāue'aki ma'u pē.

2.3.3.3. Polokalama fakalalakala mo e Ngaahi Hoa Ngāue'

Ko homau hoa ngāue fakalalakala', 'a e Polisi Fetalali 'a Aositelelia' mo e Polisi Nu'u Sila', 'oku' na takitaha fakalele 'ena polokalama langa fakalalakala mo e Polisi Tonga', pea 'oku fakamu'omu'a mo fakatefito 'ena ngaahi ngāue' ni 'i hono fakalalakala'i 'o e ivi malava 'o e kau ngāue' mo e potungāue', 'o hangē ko ia ko 'ene hā atu 'i he Fakatātā 5.

Fakatātā 5. Ngaahi Ngāue 'i he Polokalama Fakalalakala mo e ongo Hoa Ngāue'

Polokalama Hoangāue'	Ngaahi Ola 'o e Hoangāue'	Ngaahi 'ēlia ngāue / Ngāue ke fakahoko
Polokalama Hoangāue 'Aositelelia mo Tonga (TAPP) 2022 – 2026	Fakalahi 'o e malu'i fakafonua', 'o tokanga taha ki he faito'o ta'efakalao' mo e ngaahi hia fakavaha'apule'anga'	Tokoni ki he Va'a Ngāue ki he hia fakavaha'apule'anga'
		Ngāue Fakatololo 'oku toe ola lelei ange
		Fakamālohia e malu fakatekinolosia 'initaneti'
		Fakalelei'i hono tākaki mo ngāue'aki 'o e fakamatala 'aonga'
	Fakalelei'i e ngāue 'a e kau laine mu'a' ki he kau mamahi 'o e tā mo e fakamamahi 'i 'api'	Fakahoko 'o e Ngaahi Tu'utu'uni mo e Founa Ngāue'
		Tokoni ki he Ngaahi Ngāue'anga Fakahoko Ngāue Laini Mu'a'
		Hakeaki'i e ngaahi totonu 'o e ngaahi kulupu tu'u lavea ngofua'
	Fakaivia e ivi malava mo e ngāue' ki ha ngāue fakapolisi 'oku 'efika mo ola lelei	Fakalalakala'i 'a e ivi fakataki 'o e kau Pule Ma'olunga'
		Tokonia e Kulupu Fale'i Kau Polisi Fefine'
		Fakalelei'i e Fetu'utaki'
		Ngaahi Poloseki Ngāue'
Polokalama Faka-Polisi Tonga – Nu'u Sila (TNZPP) 2022 – 2025	Fakalahi e taukei, 'ilo, mo e ivi malava ke fakahoko e ngaahi ngāue fakapolisi'	Tokoni fakafale'i ki he ngaahi Va'a Fakatotolo Hia 'i he ngaahi Vāhenga Polisi'
		Fa'u mo kamata ngāue'i 'o ha fa'unga faka'ilonga ako ma'ae ngāue fakatotolo'
	Fakalalakala fakataki fakapolofesinale 'oku toe lelei ange'	Tokoni ki he 'Apiako Polisi' ki hono fa'u mo fakalalakala'i hono ngaahi fatongia tefito', kae pehē ki ha fa'unga ki he'ene ngaahi polokalama ako mo fakalalakala fakapolofesinale'
		Tokoni fakafale'i ki he kau taki ngāue laine mu'a 'ikai ko ha 'ofisa komisoni
		Tokoni fakafale'i 'i hono fakalele 'o e Polokalama ki he Malu 'a e kau 'ofisa 'o e Polisi Tonga'
Officer Safety Pacific (OSP) (NZP)	Enhanced ability to respond effectively, professionally and safely to all incidents	Frontline officer safety refresher programme moderation, annual skills refreshers, and equipment
		Tactical Response Group practice and procedures review, skills and equipment uplift
		Tonga Police Armoury skills and equipment uplift.

Fika 6. Fakanounou 'o e Ngaahi Fakakaukau mo e Ngaahi Fakalelei mo e Ngaahi Patiseti Fe'unga

Founga Fo'ou	Ngaahi Ngaue ke fakahoko	FY 2025-26	FY 2026-27	FY 2027-28	Ngaahi Makatuúnga	Polokalama	Polokalama iiki
Fakahoko 'o e Toe Vakai'i 'o e Vahenga.	Fakahoko kakato 'a e toe fakatonutonu totongi 'o e kau memipa kotoa pe (Totongi mo e Ngaahi Tokoni Malolo 'a e Pule'anga)	451,152	-	-	Ko e fokotu'utu'u ko 'eni ko e tumutumu ia 'o ha vakai'i 'oku poupou'i 'e he Kapineti ki he vahenga 'o e kau Polisi Tonga ke totongi totonu ange kinautolu ki he fatongia mahu'inga 'o e malu 'a e kakai 'oku nau fakahoko.	Katoa	Katoa
Ngaahi Pa'anga Ngaue Fakalahi	Fakalahi 'o e patiseti kuo fakangofua 'i he ngaahi fili fakangaue kehekehe	1,777,800	-	-	Ko e patiseti fakangaue 'a e kau Polisi Tonga 'i he ngaahi ta'u kuo maluu atu 'oku nounou ma'u pe, 'o fiema'u ke fai ha ngaahi kole ki ha pa'anga fakalahi mo/pe fakasi'isi'i 'a e tu'uaki 'o e ngaahi sevesi ki he kakai. Ko e fokotu'u ke tafe mai ha pa'anga ki he ngaahi sevesi kotoa pe ka 'oku fakamu'omu'a makehe 'a kinautolu 'oku nau taki pe poupou ki hono tau'i 'o e faito'o konatapu he óku ne fakatupu 'a e maumau lahi ki hotau ngaahi komiuniti. FY2024-25 Patiseti ngaue kuo tali = \$10,098,500 moe fakafuofua ki he pa'anga é \$11,296,041	3	2
Poloseki Fakalelei'i 'o e 'Api Polisi	<u>Ápitanga Polisi 4: Haápai</u> Fakalelei'i 'o e 'Api Polisi Toe langa 'o e ngaahi Nofo'anga 'o e Pule Toe langa 'o e Fale Vaka, Faletauánga Me'alele, mo e 'A 'o e Ápi Polisi. <u>Ápitanga Polisi 4, Nomuka</u> Toe langa 'o e 'Api Polisi Toe Langa 'o e Ngaahi nofo'angá <u>Ápitanga Polisi 5, Leimatua</u> Toe langa 'o e 'Api Polisi Toe langa e ngaahi nofo'angá <u>Ápitanga Polisi 5, Niuatoputapu</u> Toe langa 'o e 'Api Polisi	2,100,000	850,000	500,000	Lolotonga 'oku hoko foki 'a e fokotu'u ko 'eni ko e kaveinga 'o ha fokotu'u 'o e Palani 'Inivesimeni Fakafonua ki he Ngaahi Ngaue Lalahi (NIIP), 'oku 'ikai ke 'i ai ha fakapapau 'i he taimi ni ki he taimi ke tali ai 'i he malumalu 'o e NIIP. Ko e fokotu'utu'u ke toe langa pe fakalelei'i 'a e ngaahi tu'u'anga 'o e ngaahi ápi Polisi í motu'mo e ngaahi naunau tokoni kuo maumau pe faka'auha mei he ngaahi fakatamaki fakaenatula, kuo holo 'i he 'alu 'a e taimi, pe a fiema'u ke fakaonopooni pe fakalelei'i ke 'i ai ha ngaahi feitu'u malu mo hao ma'ae kau ngaue 'a e kau Polisi Tonga mo e kakai. FY2025-26 Patiseti fakangofua ki he ngaahi fakalelei = \$1,775,500. Óku teéki ke í ai ha patiseti kuo fakangofua ki he Polisi Tonga ki he Langa foóu.	3	1

	Toe langa e nofoánga <u>Ápitanga Polisi 5, Niuafo'ou</u> Fakalelei'i 'o e 'Api Polisi Fakalelei'i e nofoánga <u>Ápitanga Polisi 6, Óhonua</u> Toe langa e ngaahi nofoánga Toe langa e á í he ápi Polisi						
Totongi ó ha uta mai 'o e Ngaahi Vaka Fo'ou .	Fakafolau atu ki Tonga 'a e vaka 'e 2 x 'a e Kulupu Fakahaofi Moui í Tahi 'oku lolotonga foú 'i Ókalaní, NZ.		150,000	-	Kuo fakafou 'i ha Aleapau Fakapa'anga Fakahangatonu mo e DFAT, 'a e fakatau 'e he Polisi Tonga 'a e ongo vaka ke fakalahi 'aki 'a e kumi mo e fakahaofi mo e ngaahi ngaue kehe ki he malu'i 'o e tahi mo e ngaahi ngaue fakavavevave. Ko e ongo vaka ni 'oku lolotonga foú, 'oku fakafuofua he taimi ni ke fakakakato mo ómi ai ki he 'aho 26 'o Tisema. Koe'uhi ko e ngaahi pole (tolo) 'i he founa fakatau 'a e pule'anga – pea mo e fakautuutu 'a e ngaahi fakamole lolotonga 'a e vaha'ataimi koéni– 'oku 'ikai ke toe tali 'e he DFAT 'a e fakamole ki hono fakafolau mai 'o e ongo vaka.	3	3
Fakalelei'i 'o e Pule'i 'o e malu'a e Kakai (POM)	Fakatau 'o e ngaahi me'angaue mo e ngaahi me'angaue malu'i POM fakaonopooni, fe'unga mo e taumu'a.	200,000	-	-	'Oku teuteu 'etau ngaahi 'iuniti POM ke pule'i mo fakasi'isi'i ha fa'ahinga fakamanamana ke tauhi 'a e melino mo poupu'u 'a e lao. 'Oku mahu'inga 'aupito 'eni lolotonga hono fakahoko 'o e ngaahi me'a mahu'inga fakafonua, hange ko e fakataha 'a e kau Taki 'o e PIF 'i he 2024. Ko e ngaahi me'angaue POM lolotonga 'oku motu'a pea 'oku fie ma'u ke fetongi mo fakalelei'i. FY2025-26 Patiseti kuo tali ki he ngaahi me'a ngaue fakatekinikale = \$80,000 (ngaueáki kakato)	3	3
Langa e Úluí ófisi moe ngaahi ófisi motuá.	Fale fo'ou ke nofo ai 'a e Úluí ófisi 'oku lolotonga 'i ai, ngaahi 'ofisi 'o e Potungaue mo e HR, fakalelei'i 'o e ngaahi fale kehe 'oku lolotonga 'i ai	-	3,500,000	-	Ko e úluí ófisi á e Polisi' 'i Longolongo 'oku kau ia he ngaahi fale motuá kuo fuoloa taú(oku laka hake he ta'u 'e 50) pea 'oku fiema'u ke fakaonopooni/fakalelei'i ke 'i ai ha 'ataakai ngaue malu, hao, mo fakapalofesinale. 'Oku	1	2

	pea ke 'omi e ngaahi ófisi ke nau muimui ki he ngaahi lao langa fale.				nofo 'i he 'apitanga ni 'a e ngaahi 'ulu'i 'ofisi, ngaahi ngaue ki he hia fakafonua mo e ngaahi ngaue tali makehe, mo e kau ngaue pou pou mo e kau ngaue 'a e Kolisi Polisi 'a Tonga.		
Kau Ngaue foóu	Fakalahi e tokolahi 'o e kau ngāue 'aki 'a e toko 100 ó kau ai e ngaahi íuniti kotoa pē.	2,189,290	-	-	'I he fakautuutu 'a e lahi mo e faingata'a 'o e ngaahi hia mamafa, mo fakavaha'apule'anga, kuo pau ke fakamālohia á e Polisi Tonga í he tafaáki ó e ngaahi hia fakafonua mo e ngaahi fakatotolo mo e ngaahi 'iuniti tali makehe. 'Oku kei 'i ai pe 'a e fiema'u ke tokolahi ange 'a e kau ngaue 'i he ngaahi feitu'u ko 'eni pea 'i he ngaahi feitu'u Polisi Fakavahefonua na'e pau ke nau fakalahi 'a e ngaahi feitu'u koia ka 'oku nau kaunga tamaki he taimi ni. 'Oku toe fakautuutu 'a e fiema'u ki he kau ngaue tokoni 'i he fakautuutu 'a e 'amanaki mo e ngaahi fiema'u 'oku 'omai ki he Polisi Tonga. FY2025-26 Vahenga & Ngaahi Tokoni Malolo 'a e Pule'anga = \$11,414,800 (lahi 'aki 'a e \$820,000 mei he FY24-25 fakafuofua ki he lakanga 'e 38)	ALL	ALL
Ngaahi Ngaue 'Uhila Ki he ngaahi ófisi í he Úluí ófisi.	Fakalelei'i 'o e taki ó e 'uhila 'i 'olunga ki he 3-phase mo e ngaahi ngaue fakatonutonu kehe.	75,000	75,000	-	'Oku lolotonga a'usia 'e he ngaahi fale 'i loto 'i he 'apitanga 'o e Úluí ófisi 'a e Polisi Tonga 'a e toutou mate 'a e 'uhila mo e ngaahi 'isiu kehe koe'uhi ko e 'uhila 'oku fuú lahi éne uta. FY2025-26 Patiseti fakalelei'i ki hono tauhi ó e ngaahi fale & ngaahi ápitanga = \$327,600 (ko'ene holo 'aki ia e \$87,900 mei he FY24-25)	1	3
Ngaahi Ngaue tanu hala ki he Úluí ófisi.	Fakalelei'i 'o e ngaahi hala kotoa pe 'i loto 'i he loto'aa 'o e TPHQ.	200,000	150,000	-	'Oku nofo 'i úluí ófisi 'a e ngaahi 'iuniti malu'i fakafonua mo e tali makehe 'a e kau Polisi Tonga, Kolisi Polisi Tonga, ngaahi 'iuniti Pou pou Fakakautaha, pea mo e ngaahi ngaue kotoa 'o e 'Ulu'i 'Ofisi. Ko e ngaahi hala'kuo fuoloa 'enau 'i he tu'unga kovi 'aupito pea 'oku fiema'u ke toe fakalelei'i ke lelei ange. FY2025-26 Patiseti fakalelei'i ki hono tauhi e ngaahi fale & moe ngaahi ófisi = \$327,600 (holo 'aki \$87,900 mei he FY24-25)	1	3
Tauánga meálele ki he ngaahi	Langa ha tau'anga me'alele malu ki	200,000	-	-	Ko e ngaahi me'alele na'e puke lolotonga 'a e fakatotolo	3	2

meáalele kuo puke mai.	he ngaahi me'alele kuo puke.				ki he ngaahi hia mamafa 'oku lolotonga tauhi ia 'i ha feitu'u 'ata'ataa 'i he 'Úluí ófisi pe. Ko e fokotu'utu'u ko 'eni ke fa'u ha feitu'u malu mo fe'unga ke tauhi ai 'a e ngaahi me'alele kotoa pe kuo puke. FY2025-26 Patiseti fakalelei' ki hono tauhi e fale moe ngaahi ófisi = \$327,600 (holo 'aki e \$87,900 mei he FY24-25)		
Fakatolonga e Fakamatala	Langa ha fale faile 'o e ngaahi fakamatala 'i loto 'i he Úluí ófisi á e Polisi, Longolongo.	60,000	-		Ko e ngaahi faile fakapaánga pa'anga 'o e ta'u 'e 5 kuohili 'oku fiema'u ke tauhi ia 'i ha feitu'u malu pea ke tauhi totonu 'i he ngaahi tukuánga 'o 'ikai ko e founa lolotonga 'o hono tauhi ia 'i he ngaahi pini pelesitiki pea 'i he ngaahi tési. 'Oku te'eki ke tali 'a e patiseti 'a e Polisi 'a Tonga ki he Langa Fo'ou .	1	3
Fakalelei' 'o e Ngaahi Naunau 'o e 'Ofisi	Fakalelei' 'o e ngaahi 'ofisi kotoa 'i he Polisi Tonga.	150,000	150,000	-	Fokotu'u 'a e Polisi Tonga ke fakalahi 'a e fakapalofesinale 'o 'etau ngaahi 'elia 'ofisi 'aki hono fetongi 'a e ngaahi naunau 'ofisi motu'a mo kovi 'oku lolotonga 'i ai 'aki 'a e ngaahi naunau 'ofisi fo'ou mo fakaonopooni. FY2025-26 Patiseti fakafuofua ki he ngaahi naunau ó e ófisi= \$14,200 (holo 'aki e \$32,600 mei he FY24-25)	1	3

3. Patiseti mo e Kau Ngāue ‘a e Polisi Tonga’

Ko e patiseti fakaangaanga á e Polisi Tonga’ kuo tali ki he 2025/26 ko e **\$18,994,600**.

Tēpile 1. Patiseti kuo tali ma’ae Polisi Tonga’

Ngaahi Fakamole (\$m)	2022-23	2023-24	2024-25	2025-26 Patiseti	2026-27 Fakafuofua	2027-28 Fakafuofua
Kau Ngāue Tu'uma'u (10xx)	8.027	9.14	10.084	12.081	12.081	12.081
Kau Ngāue Lau'aho (11xx)	0.001	0.001	0.015	0.015	0.015	0.015
Fefononga'aki mo e Fetu'utaki (12xx)	0.248	0.45	0.290	0.370	0.370	0.370
Tauhi mo e Fakalele Ngāue (13xx)	0.907	1.28	1.328	1.322	1.322	1.322
Totongi Koloa mo e Ngāue (14xx)	2.261	2.00	1.846	1.788	1.788	1.788
Me'a'ofa Fakangāue mo e 'Inasi (15xx)	0.256	0.003	0.006	1.354	1.354	1.354
Ngaahi Koloa (20xx)	0.837	0.74	0.627	2.065	2.065	2.065
Fakakātoa Patiseti Fakapa'anga 'a e Polisi Tonga'	12.536	13.61	14.196	18.995	18.995	18.995

Tēpile 2. Patiseti Langa Fakalakalaka 'a e Polisi Tonga'

Ngaahi Fakamole (\$m)	2022-23	2023-24	2024-25	2025-26 Patiseti	2026-27 Fakafuofua	2027-28 Fakafuofua
Fefononga'aki mo e Fetu'utaki (12xx)	-	0.04	-	0.018	0.012	0.012
Tauhi mo e Fakalele Ngāue (13xx)	-	0.0	-	0.033	0.033	0.000
Totongi Koloa mo e Ngāue (14xx)	1.044	0.51	0.718	0.080	0.080	0.080
Me'a'ofa Fakangāue mo e 'Inasi (15xx)	0.050	0.04	2.468	0.400	0.400	0.400
Ngaahi Koloa (20xx)	0.010	0.22	-	1.242	0.217	0.169
Fakakātoa Patiseti Langa Fakalakalaka 'a e Polisi Tonga'	1.104	0.81	3.186	1.773	0.742	0.661

Tēpile 3. Kau Ngāue¹ 'a e Polisi Tonga'

Kulupu/Fa'ahinga	2022-23	2023-24	2024-25	2025-26 Patiseti	2026/27 Fakafuofua	2027/28 Fakafuofua
Kau ngāue tu'uma'u			10.084			
Kau Taki Ngāue (Sikeili Vāhenga A ki he F)	5	5		4	4	4
Kau Ngāue Ma'olunga (Sikeili Vāhenga G ki he M)	145	151		170	170	170
Toenga 'o e Kau Ngāue (Sikeili Vāhenga N ki he R)	352	383		396	396	396
Kātoa 'o e Kau Ngāue Tu'uma'u	502	539	10.084	570	570	570
Kau Ngāue Lau 'Aho	1	1	0.015	-	-	-
Kātoa 'o e Kau Ngāue'	503	540	10.099	570	570	570
Kātoa 'o e Patiseti ki he kau ngāue' (10xx, 11xx)	7.553	9.150	10.491	12.096	12.096	12.096

¹ Kau ki ai 'a e ngaahi tu'unga kuo 'osi fakafonu mo ia 'oku kei 'ataa'

4. Ngaahi Polokalama Ngāue 'a e Polisi Tonga'

'Oku fakalele e Polisi Tonga' 'aki e polokalama ngāue 'e tolu 'o fenāpasi eni mo hono fa'unga pule':

1. Tataki mo e Fakalalakaka Fakapotungāue' (Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Tokoni' 'o tātaki atu ki ai mo e ongo 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitaa' mo e Komisiona Polisi')
2. Palani mo e Tu'utu'uni Ngāue' (Va'a Ngāue Pule ki he Kau Ngāue')
3. Ngaahi Ngāue Fakapolisi' (Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Fakapolisi')

4.1. Polokalama Ngāue 1 – Tataki & Fakalalakaka Fakapotungāue/ Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Tokoni'

Kaunga ki he Palani Ngāue & Patiseti kuo 'osi'	Hokohoko atu	Liliu iiki	Liliu lalahi	Fo'ou
--	--------------	------------	--------------	-------

Ko e polokalama Tataki mo e Fakalalakaka Fakapotungāue 'a e Polisi Tonga', ko hono fatongia ke pule'i mo fakalele fakalukufua 'a e Potungāue', kae pehē ki hono leva'i 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga', tokanga'i 'o e kakai ngāue' mo e ngaahi me'angāue' kae pehē ki he ngaahi sēvesi tokoni fakapotungāue 'a ia 'oku matu'aki mahu'inga ki hono fakahoko 'o e katoa 'o e ngaahi ngāue fakapolisi', ke ola lelei'. 'Oku toe fatongia'aki 'a hono langa 'o e ivi malava 'o e kau ngāue' 'aki 'a hono fuofua ako'i mo hokohoko tanumaki 'o 'enau 'ilo mo pōto'i ngāue fakapolofesinale'. Ko e polokalama' ni 'oku' ne ma'u 'e ia 'a e 41% 'o e Patiseti ki he 2025/26 pea mo e 10% 'o e ngaahi tu'unga ngāue tu'uma'u². Ko e ngaahi polokalama iiki 'o e polokalama' ni 'oku kau ki ai 'a e:

- Vakai Fakalukufua Fakapotungāue – fokotu'utu'u, vakai'i mo fakakakato e ngāue ki he ngaahi tohi mo e pepa faka'ofisiale fakapotungāue ki he Kapineti' mo e Fale Alea'.
- Pule'i mo Fakalele Ngāue'anga – 'oatu e halafononga kuo palani'i ki he lele lōloa', mo e fakahinohino fakangāue, kae pehē ki hono tataki 'o e ngaahi va'a ngāue lalahi kotoa 'a e Polisi Tonga'.
- Ngāue Tokoni Fakapotungāue – fakapapau'i 'a hono pule'i mo tokanga'i lelei pea 'i he founa 'oku taliui mo pau pea mo fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni fakapotungāue', ngaahi tu'utu'uni 'a e Pule'anga', kae pehē ki he lao', 'a e ngaahi koloa (kau ngāue, pa'anga, koloa) 'a e Polisi Tonga'.
- Ako mo Fakalalakaka'i 'o e Pōto'i Ngāue – fakafaingofua'i e hokohoko atu hono fakalalakaka'i 'o e fakahoko ngāue 'a e Polisi Tonga' 'aki ha founa ola lelei 'i hono fakahū mai, ako'i mo e hokohoko atu hono langa hake fakapolofesinale 'o e 'ilo mo e pōto'i ngāue 'a e kau ngāue'.

Tēpile 4. Polokama Ngāue 1 Patiseti mo e Kau Ngāue

Kulupu/Fa'ahinga	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26 Patiseti	2026/27 Fakafuofua	2027/28 Fakafuofua
Fakakātoa 'o e Patiseti (Vāhenga & Fakalele ngāue \$m)		6.191	7.375	7.695	7.695	7.695
Kau ngāue tu'uma'u						
Kau Taki Ngāue (Sikeili Vāhenga A ki he F)		5		4	4	4
Kau Ngāue Ma'olunga (Sikeili Vāhenga G ki he M)		38		46	46	46
Toenga 'o e Kau Ngāue (Sikeili Vāhenga N ki he R)		147		17	17	17
Kātoa 'o e Kau Ngāue Tu'uma'u		190	4.001	67	67	67
Kau Ngāue Lau 'Aho		-		-	-	-
Kātoa 'o e Kau Ngāue		190	4.001	67	67	67

² 'Oku kau heni 'a e kau polisi hū fo'ou mo e kau Konisitapele Akoako 'a ia 'oku nau 'i he malumalu 'o e 'Apiako Polisi' (Polokalama Ako & Fakalalakaka'i 'o e Pōto'i Ngāue') kae'oua kuo fakapapau'i kinautolu ki honau ngaahi tu'unga'.

Tēpile 5. Polokalama Ngāue 1 Ngaahi Ola, KPIs mo 'ene kaunga tonu ki he TSDF/SDG

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ³	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁴	2025/26 Patiseti
Polokalama liki 1.1 – Vakai Fakalukufua Fakapotungāue'								
1.1.1 Ngaahi sēvesi 'Ofisi 'o e Minisitaa'	% 'o e ngaahi fetu'utaki ne hū mai ki he 'Ofisi 'o e Minisitaa' 'a ia ne lava 'o tali pē tuku atu ke fakahoko e ngāue ki ai 'i loto 'i he houa 'e 48 mei hono ma'u'	--	> 90%	> 90%	> 90%	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	\$106,900
Polokalama liki 1.2 – Pule'i mo Fakalele e Ngāue'anga'								
1.2.1 Ngaahi sēvesi fakataki'	% 'o e ngaahi fetu'utaki ne hū mai ki he 'Ofisi 'o e Komisiona' 'a ia ne lava 'o tali pē tuku atu ke fakahoko e ngāue ki ai 'i loto 'i he houa 'e 48 mei hono ma'u'	--	> 90%	> 90%	> 90%	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	\$197,100
1.2.2 Tokanga'i 'o e ngaahi va'a ngaue.	a) Lahi 'o e fakataha SLT 'ihe kuata takitaha b) Lahi ó e faituútuúni ne fakahoko. c) Vahaá taimi ne fakahoko ai á e ngaahi tuútuúni	24 TBC TBC	25 TBC TBC	25 TBC TBC	25 TBC TBC	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	\$736,200
Polokalama liki 1.3 – Ngāue Tokoni Fakapotungāue								
1.3.1 Pule'i mo tokanga'i 'o e kakai ngāue'	<u>Tokanga'i 'o e kakai ngāue'</u> a) % 'o e kau ngāue ne mole 'enau 'aho livi' ko 'ene 'ova 'i he 'aho livi tukupau' b) % 'o e PDA ne 'ikai ke fakafiemalie hono ola c) % ó e ola ó e PDA ne liliu hili hono alea'i.	TBC N/A TBC	TBC TBC TBC	TBC TBC TBC	TBC TBC TBC	3.1 3.2		\$177,300

³ Vakai ki he palakalafi 1.4.1 ki he fakamatala fekau'aki mo e Ngaahi Ola Fakapotungāue 'o e TSDF II

⁴ Vakai ki he Fakamatala Fakalahi A ki he fakamatala fekau'aki mo e ngaahi Taumu'a mo e Faka'ilonga mei he SDG 'oku kaunga'

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ³	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁴	2025/26 Patiseti
1.3.2 Tokanga'i 'o e ngāue fakapa'anga'	a) % 'o e ngaahi vausia ne fakafehu'ia mei he Fale Pa'anga' ko ha'ane hala --- b) Lahi 'o e ngaahi sivi tukupau ne fakahoko fakamāhina' --- c) % 'o e patiseti ngāue' ne ngāue'aki' d) % 'o e patiseti vahe ne ngāue'aki e) % 'o e ngaahi taumu'a 'o e pa'anga hu mai kuo tanaki f) Lahi 'oe APP kuo fakalelei'i	8%	< 10%	< 10%	< 10%	3.1		\$1,320,800
1.3.3 Pule'i mo tokanga'i e Koloa & Naunau Ngāue'	<u>Sēvesi mo tauhi</u> a) Tali kimu'a 'i he 'aho 30 'o Sune' 'a e palani fakata'u ki hono fakalelei mo tauhi 'o e ngaahi koloa & naunau ngāue'. ----- b) % 'o e fale ne lava fakakakato hono polokalama tauhi mo fakalelei'i' ----- c) % 'o e ngaahi koloa ne lava fakakakato hono polokalama sēvesi' ▪ Naunau komipiuta ▪ Mīsini hiki tatau/ pilinitā ▪ 'luniti 'ea fakamokomoko ▪ Mīsini fa'u 'uhila (senoleita) <u>Vakai'i 'o e ngaahi koloa</u> d) Kakato hono lau mo vakai'i 'o e ngaahi koloa' tu'oua 'i he ta'u ----- e) % hono vakai'i fakamāhina 'i he ngaahi 'api polisi' mo e ngaahi 'ofisi'	2	2	2	2	3.1 3.2		\$779,000

1.3.4 Pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'alele'	a) Tali kimu'a 'i he 'aho 30 'o Sune' 'a e palani fakata'u ki hono fakalelei mo tauhi 'o e ngaahi me'alele'. b) % 'o e ngaahi me'alele ne lava fakakakato hono polokalama tauhi mo fakalelei'i' c) Lahi 'o e lipooti 'o e fakalelei mo e monomono me'alele ne fakahū mai'	✓ 80% 50	✓ 80% 50	✓ 90% 50	3.1 3.2 90% 50	3.1 3.2		\$896,900
--	--	-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	---	--------------------	--	------------------

1.3.5 Fakahoko e ngaahi sēvesi ICT	a) % 'o e kole tokoni ki he ICT ne lava solova 'i loto 'i he houa 'e 48 ---	92%	> 90%	> 90%	> 90%	3.1 3.2		\$415,100
	b) % 'o e taimi 'oku ngāue lelei ai e sisitemi' mo e netiueka'	63%	> 95%	> 95%	> 95%			
	c) % 'o e ngaahi fakalelei'i 'o e vailasi mahu'inga 'i loto 'i he houa 'e 24	TBC	TBC	TBC	TBC			
	d) % 'o e ngaahi Sivi 'Atita 'o e Ngaahi Fakamatala Kuo í he tuúnga lelei	TBC	TBC	TBC	TBC			
Polokalama 1.4 – Ako & Fakalakalaka'i 'o e pōto'i ngāue'								
1.4.1 Fa'u & Fakahoko 'o e Ako'	<u>Fakahoko 'o e ako</u>					3.1 3.2		\$3,113,900
	a) % 'o e 'ofisa hū fo'ou ne lava'i lelei kongā 'uluaki 'o e ako' ---	100%	100%	100%	100%			
	b) % 'o e Konisitapele Akoako ne lava'i lelei e polokalama ako akoako' pea fakapapau'i ki hono tu'unga ngāue' 'i hono taimi totonu' ---	98%	100%	100%	100%			
	c) Lahi 'o e ngaahi ako pau hokohoko atu (continued education) ne fakahoko ma'ae kau ngāue' -----	3	>5	>5	>5			
	d) Lahi 'o e kau ngāue ne nau kau 'i he ako hokohoko atu (fakaloto'i potungāue & tu'a)	400	>400	>400	>400			
	<u>Fa'u 'o e ako</u>							
	e) Lahi 'o e ako ngāue 'i he ngāue'anga' ne lava 'o fa'u' ---	23	25	25	25			
f) % 'o e polokalama ako ne lava hono toe vakai'i lolotonga e ta'u'	10%	20%	20%	20%				

4.2. Polokalama Ngāue 2 – Palani mo e Tu’utu’uni Ngāue’/ Va’a Ngāue Pule ki he Kau Ngāue’

Kaunga ki he Palani Ngāue & Patiseti kuo ‘osi’	Hokohoko atu	Liliu liki	Liliu Lalahi	Fo’ou
--	--------------	------------	--------------	-------

Ko e Polokalama Palani & Tu’utu’uni Ngāue ‘a e Polisi Tonga’, ‘i he malumalu ‘o e Va’a Ngāue Pule ki he Kau Ngāue’, ‘oku’ ne tokanga’i ‘a e palani fakapotungāue’, fa’u ‘o e ngaahi tu’utu’uni ngāue’, fale’i fakalao’, ngaahi makatu’unga fakapolofesinale’, pea mo e ngaahi fatongia fakapalani mo fa’u tu’utu’uni ngāue kehe ke fakapapau’i ‘oku ola lelei mo potupotutatau hono tukuatu e ngaahi sēvesi’ kae pehē ki hono ikuna’i ‘o ‘emau ngaahi taumu’a ngāue fakapotungāue’.

Ko e polokalama’ ni ‘oku’ ne ma’u ‘e ia ‘a e 4% ‘o e Patiseti ki he 2025/26 pea mo e 4% ‘o e ngaahi tu’unga ngāue tu’uma’u’ ‘o vahevahe ia ki he polokalama iiki/va’a ngāue lalahi ‘e 3:

- Ngaahi Sēvesi Fakalao – ‘oatu e fale’i fakalao ki he ‘Ofisi ‘o e Komisiona’ mo e ‘Eiki Minisitā Polisi’, pea mo tokoni’i ‘a e va’a ngāue kotoa ‘a e Polisi Tonga’, ngaahi kōmiti, mo e kau mēmipa’ ke mahino e ngaahi fatongia fakalao ‘oku kaunga’.
- Fakahoko Tu’utu’uni Fakapotungāue – fakapapau’i ‘oku faipau ‘a e Polisi Tonga’ ki he ngaahi lao’ mo e tu’utu’uni’, ngaahi makatu’unga kehe’, mo e ngaahi tu’utu’uni fakapotungāue’, ‘aki hono fakahoko hono ngaahi fatongia felāve’i mo e ngaahi makatu’unga mo e ‘ulungaanga fakapolofesinale’, malu fakapotungāue’, pea mo e ngaahi fatongia faka’ātita fakaloto’i potungāue’.
- Ngaahi Ngāue Palani’i – poupou mo tokoni ki he tupu mo e fakalakalaka ‘a e potungāue’ ‘aki hono fakahoko lelei ‘o e palani ngāue’, fa’u ‘o e ngaahi tu’utu’uni ngāue’, pule’i mo tokanga’i ‘o e ngaahi poloseki ngāue fakalakalaka’, pea langa mo tauhi e ngaahi vā fengāue’aki mo e ngaahi hoa ngāue’ mo e kakai ‘o e fonua’.

Tēpile 6. Polokalama Ngāue 2 Patiseti mo e Kau Ngāue

Kulupu/Fa’ahinga	2022-23	2023-24	2024-25	2025-26 Patiseti	2026-27 Fakafuofua	2027-28 Fakafuofua
Fakakātoa ‘o e Patiseti (Vāhenga & Fakalele ngāue \$m)		0.429	0.574	0.716	0.716	0.716
Kau ngāue tu’uma’u						
Kau Taki Ngāue (Sikeili Vāhenga A ki he F)				-	-	-
Kau Ngāue Ma’olunga (Sikeili Vāhenga G ki he M)		13		17	17	17
Toenga ‘o e Kau Ngāue (Sikeili Vāhenga N ki he R)		3		8	8	8
Kātoa ‘o e Kau Ngāue Tu’uma’u		16	0.494	25	25	25
Kau Ngāue Lau ‘Aho		-		-	-	-
Kātoa ‘o e Kau Ngāue		16	0.494	25	25	25

Tēpile 7. Polokalama Ngāue 2 Ngaahi Ola, KPIs mo ‘ene kaunga tonu ki he TSDF/SDG

Ngāue	KPI	Me’afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁵	SDG Ngaahi Taumu’a & Ngaahi Faka’ilonga ⁶	2025/26 Patiseti
Polokalama liki 2.1 – Ngaahi Sēvesi Fakalao’								
2.1.1 Fale’i Fakalao Fakalotofale	a) Lahi ‘o e fale’i fakalao fakamāhina’ ---- b) Lahi ‘o e keisi faka’ulungaanga ne	25 50	30	35	40	3.1 3.2	16.b	

⁵ Vakai ki he palakalafi 1.4.1 ki he fakamatala fekau’aki mo e Ngaahi Ola Fakapotungāue ‘o e TSDF II

⁶ Vakai ki he Fakamatala Fakalahi A ki he fakamatala fekau’aki mo e ngaahi Taumu’a mo e Faka’ilonga mei he SDG ‘oku kaunga’

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁵	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁶	2025/26 Patiseti
	kakato hono lipooti' i he māhina takitaha ----- c) Lahi 'o e keisi faka'ulungaanga ne fakahū atu ki he Poate 'a e Kau Polisi' i he kuata takitaha ----- d) % 'o e ngaahi fokotu'u ne tali 'e he Poate 'a e Kau Polisi'	15	20	20	20			\$185,400
		10	10	10	10			
Polokalama liki 2.2 – Fakahoko Tu'utu'uni Fakapotungāue'								
2.2.1 Fakatoto'lo'i e lāunga'i e Polisi'	a) Lahi 'o e lāunga 'a e kakai'fekau'aki mo e kau Polisi' --- b) Lahi 'o e lāunga fakaloto'i potungāue fekau'aki mo e kau Polisi' --- c) % 'o e ngaahi keisi faka'uluangaanga ne lava fakatoto'lo'i i loto 'i he 'aho 'e 28.	25	<25	< 20	<15			\$248,500
		19	< 18	< 15	< 15	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	
		100%	100%	100%	100%			
2.2.2 'Ātita fakaloto'i potungāue'	a) Lahi 'o e lipooti ki hono ngāue'aki 'o ha ivi mālohi ne fakahū mai 'i he kuata takitaha ---- b) Lahi 'o e 'ātita fakaloto'i potungāue ne fakahoko lolotonga e ta'u'	13	15	15	15	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	\$73,600
		TBC	TBC	TBC	TBC			
2.2.3 Tokangaekina e mo'ui e kau ngaue	1) Neesi 'a e Polisi a) Lahi 'o e ngaahi talatalanoa moe kau ngaue b) Lahi 'o e sivi e mo'ui lelei e kau ngaue. 2) Faifekau 'a e Polisi a) Lahi 'a e talanoa fale'i ki he kau ngaue. b) Lahi 'o e ngaahi fatongia faka'ofisiale 'oku kau atu kiai	TBC	TBC	TBC	TBC		3 16 17	
		TBC	TBC	TBC	TBC			
		TBC	TBC	TBC	TBC			
		TBC	TBC	TBC	TBC			
Polokalama liki 2.3 – Ngaahi Ngāue Palani'i								
2.3.1 Fa'u 'o e ngaahi Tu'utu'uni Ngāue'	a) Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni pē SOP ne fa'u pē vakai'i lolotonga e ta'u'	10	> 12	> 12	> 12	3.1 3.2	16.5 16.5.1 16.5.2	\$12,200

2.3.2 Fakahoko 'o e Palani lōloa'	<u>Palani Fakapotungāue</u> a) % 'o e ngaahi KPI fakapotungāue ne lava a'usia' --- b) Fakahū taimi tonu 'o e Fakamatala Fakata'u' --- c) Fakahū taimi tonu 'o e Palani Ngāue & Patiseti Fakata'u'	TBC	> 75%	> 75%	> 75%		16.6	\$118,700
	<u>Ngāue Fakalakalaka</u> d) Lahi 'o e ngaahi poloseki fakalakalaka' ----- e) % 'o e ngaahi poloseki ne kakato mo tali hono palani' (PMP) (a'usia e ngaahi makatu'unga 'a e OECD DAC)	24						
		33%	>80%	>80%	>80%			
2.3.3 Fengāue'aki mo tu'apule'anga	a) % 'o e ngaahi poloseki fakalakalaka ne poupou'i mo tokoni'i 'e he ngaahi hoa ngāue langa fakalakalaka'	91%	>80%	>80%	>80%		16.6	\$28,000
2.3.4 Fengāue'aki mo e kakai'	a) Lahi 'o e ongoongo tukuatu 'i he kuata takitaha ---- b) Lahi 'o e fakataha mo e kau faiongoongo' pē kātoanga 'oku ngāue mai ki ai e mītia' 'i he kuata takitaha	25	> 25	> 25	> 25		16.6	\$49,800
		4	> 4	> 4	> 4			

4.3. Polokalama Ngāue 3 – Ngaahi Ngāue Fakapolisi' / Va'a Ngāue Pule ki he Ngaahi Ngāue Fakapolisi'

Kaunga ki he Patiseti & Palani Ngāue kuo 'osi'	Hokohoko atu	Liliu iiki	Liliu lalahi	Fo'ou
--	--------------	------------	--------------	-------

Ko e Ngaahi Ngāue Fakapolisi' ko e polokalama tefito ia 'a e Polisi Tonga', 'oku kānokato ai 'a e ngaahi ola mo e ngaahi ngāue ki tu'a', pea 'oku' ne fakahoko pē poupou ki hono fakahoko e taha pē lahi hake 'o homau ngaahi fatongia tefito fakalao' – vakai ki he 1.1 Homau Fatongia'.

Ko e polokalama' ni 'oku' ne ma'u 'e ia 'a e 56% 'o e Patiseti ki he 2025/26 pea mo e 86% 'o e ngaahi tu'unga ngāue tu'uma'u' 'o vahevahe ia ki he polokalama iiki/va'a ngāue lalahi 'e 3:

- Ngāue Fakapolisi Fakavāhenga – Fakahoko e ngāue ki he ngaahi palopalema felāve'i mo e faihia' pea mo e tupu'anga 'o e ngaahi maumau tamaki 'oku hoko 'i he komiunitii' 'o fakafou 'i he sēvesi fakapolisi 'oku fakapolofesinale mo mateaki ma'ae komiunitii' 'o fakatefito 'i he ta'ota'ofi 'o e faihia' pea mo hono faka'ilo 'o e kau maumaulao'.
- Hia & Fakatotolo Fakafonua – Palani, fokotu'utu'u, pea mo ngāue'i e ngaahi palani ngāue ki he malu fakafonua', 'o kau heni 'a e ngaahi sēvesi fakamatala 'aonga', fakamālohi'i mo puke 'o e faito'o ta'efakalao', ngaahi 'ilo makehe fakasaenisi', mo hono fakatotolo'i 'o e ngaahi hia mamafa'.
- Ngaahi Ngāue 'Ilo Makehe – Ngaahi fatongia mo e ngāue kaunga tonu ki hono tauhi e maau e kakai' lolotonga ha

kātoanga pē ha me’a makehe ‘e hoko, fakafe’ao ‘o e kakai mahu’inga ‘aupito’ (VIP) mo e ngaahi sēvesi fakamalu’i, kumi mo e fakahaofi mo’ui ‘i ‘uta mo tahi’, pea mo hono tokanga’i ‘o e ngaahi me’a fakafokifā kehe’.

Tēpile 8. Polokalama Ngāue 3 Patiseti mo e Kau Ngāue

Kulupu/Fa'ahinga	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26 Patiseti	2026/27 Fakafuofua	2027/28 Fakafuofua
Fakakātoa 'o e Patiseti (Vāhenga & Fakalele ngāue)		6.631	6.265	10.583	10.583	10.583
Kau ngāue tu'uma'u						
Kau Taki Ngāue (Sikeili Vāhenga A ki he F)				-	-	-
Kau Ngāue Ma'olunga (Sikeili Vāhenga G ki he M)		100		107	107	107
Toenga 'o e Kau Ngāue (Sikeili Vāhenga N ki he R)		233		371	371	371
Kātoa 'o e Kau Ngāue Tu'uma'u		333	5.589	477	477	477
Kau Ngāue Lau 'Aho		1	0.015	-	-	-
Kātoa 'o e Kau Ngāue		334	5.604	477	477	477

Tēpile 9. Polokalama Ngāue 3, Ngaahi Ola, KPIs mo 'ene kaunga tonu ki he TSDF/SDG

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁷	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁸	2025/26 Patiseti
Polokalam liki 3.1 – Ngāue Fakapolisi Fakavāhenga								
3.1.0 Fakalele ngāue faka'apitanga	a) % 'o e lipooti fakauike mei he Pule 'Apitanga' ne fakahū mai 'i hono taimi totonu ▪ Vahevahe faka'apitanga	100%	100%	100%	100%			\$261,300
3.1.1 Tokanga'i 'o e fuofua ngāue ki ha lāunga	<u>'Ofisi Lāunga'</u> a) 'Avalisi fakamāhina 'o e kole tokoni mo e lāunga ne a'utaki mai' mo e % ne fakahoko ki ai e ngāue: ▪ A'u mai ki 'api polisi ▪ Fakahoko mai 'i he 922 pē fika telefoni kehe <u>Ngaahi lele takai kuo palani'i</u> b) Hia ne lipooti mai mei ha feitu'u kuo faka'ilonga'i 'oku palopalema: • Māketi • Tau'anga pasi	1,000 1,500 1,000 1,000	>1,000 >1,500 >1,000 >1,000	>1,000 >1,500 >1,000 >1,000	>1,000 >1,500 >1,000 >1,000	3.2		\$2,407,800
3.1.2	<u>Palani ngāue ki he malu 'i he hala pule'anga'</u>					2.2 3.2	3.6 3.6.1	

⁷ Vakai ki he palakalafi 1.4.1 ki he fakamatala fekau'aki mo e Ngaahi Ola Fakapotungāue 'o e TSDF II⁸ Vakai ki he Fakamatala Fakalahi A ki he fakamatala fekau'aki mo e ngaahi Taumu'a mo e Faka'ilonga mei he SDG 'oku kaunga'

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁷	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁸	2025/26 Patiseti
Ngāue Fakapolisi ki he hala pule'anga'	a) Lahi 'o e ngāue ne fakahoko' (fakahoko pē 'e he Polisi', pē fakahoko fakataha mo e hoa ngāue potungāue kehe) <u>Ako ki he malu 'i he hala pule'anga'</u> b) Lahi 'o e ako fekau'aki mo e malu 'i he hala pule'anga' ne fakahoko ki ha 'apiako --- c) Lahi 'o e kemipeini fekau'aki mo e malu 'i he hala pule'anga' ma'ae kakai' ne kamata'i pē hokohoko atu <u>Ngāue & Tokanga'i 'o e fe'alu'aki 'i he hala pule'anga'</u> d) Lahi 'o e fakatu'utāmaki 'i he hala pule'anga' ne lēkooti' --- e) Lahi 'o e maumaulao 'i he hala pule'anga' ne lēkooti' --- f) Lahi 'o e lavea 'i he fefononga'aki 'i he hala' ne lēkooti' --- g) Lahi 'o e mate 'i he fefononga'aki 'i he hala' ne lēkooti' --- h) Lahi 'o e fakatu'utāmaki 'i ha kolosi'anga ma'ae kakai' 'i he 'apiako	202 5 10 190 3,700 12 4 3 15	> 315 > 5 > 10 < 185 < 3,625 < 10 < 5 < 3 > 20	> 330 > 5 > 10 < 180 < 3,555 < 10 < 5 < 3 > 20	> 345 > 5 > 10 < 175 < 3,480 < 10 < 5 < 3 > 20	2.2 3.2	3.6 3.6.1	\$465,000
3.1.3 Ta'ota'ofi 'o e faihia'	a) Lahi 'o e ngāue ne kamata'i pē hokohoko atu fakataha mo e hoa ngāue komiunitii' pē kautaha 'ikai fakapule'anga' ---	40 15	> 50 > 20	> 50 > 20	> 50 > 20	2.2 3.2		\$284,200

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁷	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁸	2025/26 Patiseti
	b) Lahi 'o e ngāue ta'ota'ofi e faihia' ne kamata'i pē hokohoko atu fakataha mo ha 'apiako. --- c) Lahi 'o e līpooti hia pē fakamatala 'aonga ne fakahū mai 'e he kau ngāue 'ofa 'i he komiunitii' d) Lahi 'o e keisi ne tuku atu ki he polokalama makehe ma'ae to'utupu' (Youth Diversion Scheme) ▪ Lahi fakakātoa ▪ % 'o e ngaahi keisi fakakātoa 'a e to'utupu'	15 168 10 50%	> 20 > 175 8 >50%	> 20 > 175 6 >50%	> 20 > 175 5 >50%	2.2 3.2		
3.1.4 Laiseni & Tu'utu'uni ki he kava mālohi tapu'	a) % 'o e feitu'u ma'u laiseni ne vakai'i fakamāhina --- b) % 'o e feitu'u ma'u laiseni ne vakai'i 'o 'ilo e maumau lao pē tu'utu'uni	100% 1%	100% < 1%	100% < 1%	100% < 1%	2.2 3.2		\$26,800
3.1.5 Ta'ota'ofi e fakamamahi 'i 'api'	a) Lahi 'o e keisi fakamamahi 'i 'api ne līpooti mai' (PD1 pē) --- b) Lahi 'o e PSO ne tufa' --- c) % 'o e PSOs pē PO ne maumau'i' --- d) Lahi 'o e keisi tā fakamamahi fakahoko 'e ha hoa nofo fakamali ne fakatotolo'i' (fetine ta'u 15 pē motu'a ange ai) --- e) Lahi 'o e keisi fakamamahi fakalielia fakahoko 'e ha taha 'oku 'ikai ko e hoa nofo fakamali ne fakatotolo'i' (fetine ta'u 15 pē motu'a ange ai)	1,772 491 1% 69 89	< 1,735 < 480 < 1% < 65 < 330	< 1,700 < 470 < 1% < 60 < 320	< 1,665 < 460 < 1% < 55 < 310	2.2 3.2	5.1 5.1.1 5.2 5.2.1 5.2.2	\$66,600
3.1.6 Fakatotolo Hia	a) Lahi 'o e keisi tāmāte ne fakatotolo'i' ---	2	< 5	< 5	< 5	2.2 3.2		

Ngāue	KPI	Me'afua tokoni (Baseline)	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	TSDF II Ngaahi Ola ⁷	SDG Ngaahi Taumu'a & Ngaahi Faka'ilonga ⁸	2025/26 Patiseti
	b) Lahi 'o e tā fakamamahi fakasino ne fakatotolo'i' --- c) Lahi 'o e fakamamahi fakalielia ne fakatotolo'i' ('ikai ko e keisi fakamamahi 'i 'api) --- d) Lahi 'o e keisi ngaohi kovia 'o e fānau' (ta'u 1 – 17) ne fakatotolo'i' --- e) Lahi 'o e keisi totongi fufū (pē kākā) 'o ha 'ofisa fakapule'anga ne fakatotolo'i' --- f) Fakakātoa 'o e hia CRA 'i he māhina' ▪ 'Avalisi 'o e keisi fo'ou ne fakatotolo'i' ▪ 'Avalisi 'o e keisi ne lava 'o fakatotolo'i' ----- g) Fakakātoa 'o e hia CRB 'i he māhina' ▪ 'Avalisi 'o e keisi fo'ou ne fakatotolo'i' ▪ 'Avalisi 'o e keisi ne lava 'o fakatotolo'i' ----- h) Lahi 'o e keisi fakafoki mei he Talatalaaki' tupu mei he 'ikai ha fakamo'oni fe'unga'	260 14 12 12 2 140 TBC TBC TBC TBC	< 245 < 10 < 10 < 10 < 2 >145 TBC TBC TBC	< 230 < 10 < 10 < 10 < 2 >150 TBC TBC TBC	< 215 < 10 < 10 < 10 < 2 >150 TBC TBC		16.1 16.1.1 16.1.3 (a-c) 16.2 16.2.1 16.2.3 16.3 16.3.1 16.5 16.5.1 16.5.2	\$795,800
3.1.7 Tokanga'i 'o e ngaahi koloa fakahāhaa'	a) Lahi 'o e koloa fakahāhā ne lēkooti' ---- b) Lahi 'o e fakamatala fakamo'oni mataotao ne fakahoko 'i he fakamaau'anga' ----- c) Lahi 'o e sivi faito'o ta'efakalao ne lava tokoni'i	20 10 20	30 20 >50	35 30 >50	40 40 >50			\$49,800
3.1.8 Talatalaaki & Ngaahi Sēvesi Faka-fakamaau'anga'	a) Lahi 'o e keisi ne fakahū atu ki he talatalaaki' ▪ Fakakātoa ▪ DVU	870 85	< 850 < 165	< 830 < 160	< 810 < 155	3.2		

47

Faihia ngaueáki á e ínitāneti.	ngaue moe ngaahi polokalama faleí ó e kakai							\$357,600
	a) Lahi ó e faihia óku fakatotoí	TBC	TBC	TBC	TBC			
	b) Lahi ó e ngaahi fakatotoí ka í he ínitāneti.	TBC	TBC	TBC	TBC			
	c) Lahi ó e puke, hopo moe launga	TBC	TBC	TBC	TBC			
	d) Lahi ó e vahevahe fakamatala, fakahoko moe tokoni, fakamamahi í he ínitāneti moe ngaahi fekau óku fekauáki moia.	TBC	TBC	TBC	TBC			
	e) Lahi ó e fakatotoí fakakau ai á e longái fanau.	TBC	TBC	TBC	TBC			
	f) Lahi ó e ngaahi polokalama tokangaekina, tuúaki, fakatahaí mo ha ongoongo tuku kituá	TBC	TBC	TBC	TBC			
3.2.2 Ngāue ki he faito’o ta’efakalao’	a) Lahi ‘o e kumi koloa fekau’aki mo e faito’o ta’efakalao ---	178	>185	>190	>195			\$73,800
	b) Ngaahi kumi koloa faito’o ta’efakalao ne ola lelei’ (faito’o ta’efakalao ne puke’) ----	80%	80%	80%	80%	2.2 3.2	16.4 16.4.2	
	c) Lahi ‘o kinautolu ne puke ‘i he faito’o ta’efakalao’ ---	270	>275	>280	>285			
	d) Lahi ‘o e faka’ilo ola lelei ‘o e kau maumaulao ‘i he faito’o ta’efakalao’ ---	90%	>90%	>90%	>90%			

	e) Lahi 'o e faito'o ta'efakalao ne puke': ▪ Kalasi A ▪ Kalasi B NAPID RMT: f) 'Avalisi 'o e mahu'inga fakapa'anga 'o e faito'o ta'efakalao' ▪ Cocaine ▪ Methamphetamine ▪ Cannabis ----- g) Lahi 'o kinautolu tufaki faito'o ta'efakalao ne puke' ----- h) Lahi ó e ngaahi polokalama fepotalanoaáki moe kakai i) Lahi ó e fakatotoloí ha hia/ pa'anga úli j) Lahi ó e STRs óku maú, fekumi kiai mo lava lelei.	TBC TBC	TBC YBC	TBC TBC	TBC TBC			
		\$50.00 \$10.00	\$50.00 \$10.00	\$50.00 \$10.00	\$50.00 \$10.00			
		82	85	85	85			
		TBC	TBC	TBC	TBC			
		TBC	TBC	TBC	TBC			
		TBC	TBC	TBC	TBC			
3.2.3 Puke 'o e faito'o ta'efakalao & koloa ta'efakalao kehe'	a) Lahi e ngāue 'a e kulī fakatotolo' Ngaahi puna fakavaha'a Pule'anga Ngaahi Puna fakalotofonua Uta vakapuna Uta vakatahi b) Lahi 'o e ngaahi ngāue ola lelei' ▪ Fakakātoa ▪ Faito'o Ta'efakalao ▪ Me'atau ▪ Mahafu ▪ Pa'anga	TBC TBC TBC TBC	TBC TBC TBC TBC	TBC TBC TBC TBC	TBC TBC TBC TBC	3.2	16.4 16.4.2	\$73,800
3.2.4 Ngaahi sēvesi fakasaienisi'	a) Lahi 'o e feitu'u fai'anga hia ne fakahoko ki ai e ngāue ▪ Fakakātoa ▪ Haefale ▪ Kaiha'a ▪ Hia ki he sino b) Lahi ó e tesi á ha faitoó taé fakalao. (A & B) c) Lahi ó e fakahoko ha fekumi áki ha tohi kumi koloa áki e ngaahi meá ngaue á e Vaá ngaue d) Lahi ó e fakaílonganima ne maú mo íloí.	254 310 - -	<245 - - -	<240 - - -	<235 - - -	3.2		\$156,100

3.2.5 Ngaahi sēvesi tānaki fakamatala ‘aonga’	a) Lahi ‘o e lipooti fakamatala ‘aonga fakamāhina ne lava ‘o fakapapau’i’ --- b) Lahi ‘o e lipooti fakamatala ‘aonga ne ‘oatu ki he kau Pule Ma’olunga’ lolotonga ‘a e ta’u. c) Lahi ó e kau tipota óku ómai d) Lahi ó e koloa óku fakafuofuai óku ala fakatuútamaki e) Lahi ó e houa fakahoko ngaue f) Lahi ó e ngaahi lipooti fakamatala oku maú/ FLINTS/ Fanongonongo mo tufaki	6 12 TBC TBC TBC TBC	- - TBC TBC TBC TBC	- - TBC TBC TBC TBC	- > 15 TBC TBC TBC TBC	3.2	16.4 16.4.2	\$1,521,300
3.2.6 Tānaki & tufaki ‘o e fakamatala’	a) Lipooti fakamatala fakauike tufaki ki he vāhenga polisi takitaha ▪ CRA	1,680	<1,600	<1,600				
	▪ CRB ▪ CRBT ▪ Ha toe me’a kehe na’e hoko b) Lahi ó e lipooti aofangatuku ne kakato c) Lahi ó e ngaahi lipooti ne kole mai mei he ngaahi fai hia í ha vahaá taimi.	3,155 15705 0 TBC TBC	<3,000 0 TBC TBC	<3,000 0 TBC TBC				\$68,500
3.2.7 Ngaahi sēvesi ki he polisi lēkooti’	a) ‘Avalisi fakamāhina ‘o e polisi lēkooti kuo fai ki ai e ngāue b) Lahi ó e ngaahi fakahoko ngaue ne fakahoko c) Lahi ó e fakaílonga nima ne maú	1000 TBC TBC	>1000 TBC TBC	>1000 TBC TBC	>1000 TBC TBC	2.2 3.2		\$14,700
Polokalama liki 3.3 – Ngaahi Ngāue ‘Ilo Makehe’								
3.3.1 Pule’i mo fakalele ‘o e ngaahi ngāue fakapolisi lalahi’	<u>Fetu’utaki & Fakahoko</u> a) Lahi ‘o e kole tokoni ne a’utaki mai ki he Senitā Fetu’utaki ‘a e Polisi’ (PCC) <u>Fakalele ‘o e ngāue fakapolisi lalahi’</u> c) Lahi ‘o e kole tokoni ki he ngaahi ngāue ‘ilo makehe’	3,035 TBC	2,975 TBC	2,915 TBC	2,855 TBC	3.2		\$131,400

3.3.2 Ngāue ki he ngaahi me'a fakatu'utāmaki'	Lahi 'o e kole tokoni ki ha me'a fakatu'utāmaki lolotonga 'a e ta'u'	110	>120	>130	>140	3.2		\$280,000
3.3.3 Ngaahi Ngāue Fakamalu'i'	a) 'Avalisi fakamāhina 'o e ngāue fakamalu'i ne fakahoko'	260	>260	>260	>260	2.2 3.2		\$166,500
3.3.4 Pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'atau'	a) % 'o e me'atau ta'elaiseni ne puke 'i í he mahina Meátau íkai laiseni Meátau ósi laiseni b) Lahi fakakatoa ó e lipooti ó e fakamoóni taukeyi óku ómai Meátau Mafahu c) Lahi ó e ngaahi meátau naé íkai lava he sivi Meátau d) Lahi ó e meátau & mahafu óku hu mai ki Tonga'ni. Meátau mahafu --	50% 94 TBC TBC	> 50% <90 TBC TBC	> 50% <85 TBC TBC	> 50% <80 TBC TBC	2.2 3.2	16.4 16.4.2	\$43,300
3.3.5 Ngaahi Ngāue Fakapolisi ki Tahi'	a) Lahi 'o e mate 'i ha fakatamaki 'i tahi --- b) Lahi 'o e ngaahi ako pē talatalaifale ne fakahoko ma'ae kakai' ----- c) Lahi 'o e ngaahi kole tokoni fakahaofi mo'ui'	8 15 60	< 5 >16 >60	< 5 >16 >60	< 5 >16 >60	2.2 3.2		\$25,000
3.3.6 Ngāue Tokoni ki he Ngaahi Ngāue 'Ilo Makehe'	<u>Pule'i e maaui' 'i he feitu'u fakapule'anga</u> a) Lahi 'o e ngāue ki ha kātoanga lalahi 'a e kakai' lolotonga e ta'u' <u>Kau Ifi 'a e Polisi</u> b) Lahi 'o e ngaahi ngāue ki he komiunitii' pē ngaahi kātoanga fakalangilangi 'a e kakai'ne lava hono tokoni'i	90 60	>90 >65	>90 >65	>90 >65	3.2		\$568,200

Fakamatala Fakalahi A: Ngaahi Taumu'a Fakalakalaka Tu'ulua (SDGs) 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha',
Ngaahi Faka'ilonga mo e Taumu'a Pau

Ma'u'anga fakamatala: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

Taumu'a	Taumu'a Pau	Ngaahi Faka'ilonga/Me'afua	Ngaahi Ola Fekau'aki 'a e Polisi Tonga'
3. Taumu'a Fakapapau'i e mo'ui lelei' mo faka'ai'ai 'a e tu'unga mo'ui lelei ma'ae kakai kotoa 'i he ta'u motu'a kotoa	3.6 'I he'ene a'u ki he 2030 ke vaheua fakamāmani lahi 'a e pekia mei he ngaahi fakatu'utāmaki 'i he hala pule'anga'	3.6.1 Lahi 'o e ngaahi pekia koe'uhi ko e lavea lahi 'i he fakatu'utāmaki 'i he hala pule'anga	3.1.3 Ngāue Fakapolisi ki he Hala Pule'anga'
5. Taumu'a ke a'usia 'a e tatau 'a tangata mo fefine pea fakaivia e kakai fefine' mo e fānau fefine'	5.1. Fakangata 'a e ngaahi fakamakehekehe'i kotoa 'o e kakai fefine' mo e tamaiki fefine' 'i he feitu'u kotoa	5.1.1 Tatau ai pē pē 'oku 'i ai ha fakahinohino fakalao pē 'ikai ke ne tu'uaki, fakamālohi'i mo sivilisi'i 'a e tu'unga tatau mo 'ikai filifilimānako 'o makatu'unga ko ha tangata pē fefine	3.1.6 Ta'ota'ofi e Fakamamahi 'i 'Api'
	5.2. Ta'ofi 'a e ngaahi founa tā fakamamahi kotoa 'o e kakai fefine' mo e tamaiki fefine' 'i he 'ātakai tokolahi pē fakafo'ituitui, kau ki ai 'a hono fe'ave'aki ta'efakalao mo hono pā'usi'i fakalielia mo ha ngaohi kovia kehe pē	5.2.1 Tokolahi 'o e kakai fefine mo e fānau fefine ta'u 15 mo motu'a ange na'e tā fakamamahi fakasino, fakalielia pē faka'atamai 'e ha hoa nofo fakamali lolotonga pē kimu'a, 'i he māhina 'e 12 kuohili', 'o fakafa'ahinga 'i he founa 'o e tā mo e ta'u motu'a 5.2.2 Tokolahi 'o e kakai fefine mo e fānau fefine ta'u 15 mo motu'a ange na'e tā fakamamahi fakalielia 'e ha tokotaha 'oku 'ikai ko ha hoa fakamali, 'i he māhina 'e 12 kuohili', 'o fakafa'ahinga'aki e ta'u motu'a mo e feitu'u ne hoko ai'	3.1.6 Ta'ota'ofi e Fakamamahi 'i 'Api'
16. Taumu'a poupou'i e melino ke kau katoa 'a e sōsaieti' ki ha fakalakalaka 'oku tu'ulua, ke malava ke ma'u 'e he tokotaha kotoa 'a e fakamaau totonu', 'o fa'u ha ngaahi fa'unga 'i he tu'unga kotoa 'oku ola lelei, tali ui mo kau katoa.	16.1. Fakasi'isi'i 'aupito 'a e ngaahi founa kotoa 'o e tā fakamamahi mo e ngaahi mate felave'i tonu 'i he feitu'u kotoa	16.1.1 Tokolahi 'o e mate 'i ha tāmāte ne palani'i 'i he toko 100,000 'o e tokolahi fakalukufua 'o e kakai', 'o fakafa'ahinga'aki e tangata pē fefine mo e ta'u motu'a' 16.1.3 Tokolahi 'o e kakai 'na'e (a) tā fakamamahi fakasino, (b) fakamamahi faka'atamai mo e (c) fakamamahi fakalielia 'i he māhina 'e 12 kuohili'	3.1.7 Fakatotohi Hia
	16.2. Fakangata 'a e ngaohi kovia, fakafaingamālie'i hono ngaohi kovia, fe'ave'aki ta'efakalao mo e ngaahi founa kotoa pē 'o e tā mo e fakamamahi'i 'o e fānau'	16.2.1 Tokolahi 'o e fānau ta'u 1–17 na'a nau a'usia ha tautea fakasino mo e/pē fakamālohia faka'atamai 'e he tauhi fānau 'i he māhina 'e taha kuohili' 16.2.3 Tokolahi 'o e kakai fefine mo e tangata ta'u 18–29 kuo nau a'usia 'a e	3.1.7 Fakatotohi Hia

Taumu'a	Taumu'a Pau	Ngaahi Faka'ilonga/Me'afua	Ngaahi Ola Fekau'aki 'a e Polisi Tonga'
		fakamamahi fakalielia 'i he'enau a'u 'o ta'u 18	
	16.3. Poupou'i e pule 'a e lao' 'i he lēvolo fakafonua mo fakatu'apule'anga, mo fakapapau'i 'oku malava ke ma'u 'a e fakamaau totonu' 'e he tokotaha kotoa	16.3.1 Tokolahi 'o e kau mamahi 'i ha tā fakamamahi na'a nau lipooti honau fakamamahi'i' 'i he māhina 'e 12 kuohili' ki ha ma'u mafai fe'unga pē ko ha sino 'oku' ne tokangaekina faka'ofisiale 'a e fetā'aki fakamamahi'	3.1.7 Fakatotohi Hia
	16.4. 'I he'ene a'u ki he 2030 fakasi'isi'i 'aupito 'a e fe'ave'aki ta'efakalao 'o e pa'anga pē koloa me'atau, fakamālohia 'a e fakaakeake mo e fakafoki 'o e ngaahi koloa kaiha'a', pea fakafepaki'i 'a e ngaahi founa kotoa pē 'o e ngaahi faihia fa'ufa'u'	16.4.2 Lahi 'o e ngaahi me'atau na'e puke pē ma'u, ko hono hu'u'anga pē 'ātakai ta'efakalao' kuo lava ke fakapapau'i 'e ha ma'u mafai fe'unga 'o fakatatau ki he ngaahi founa ngāue fakavaha'a pule'anga'	3.2.3 Puke 'o e faito'o ta'efakalao & koloa ta'efakalao kehe
	16.5. Fakasi'isi'i 'aupito 'a e faihala' mo e totongi fufuu' 'ihono ngaahi fōtunga kotoa	16.5.1 Tokolahi 'o e kakai na'e 'osi tu'o taha 'ene fetu'utaki mo ha 'ofisa fakapule'anga mo ne totongi fufuu'i ha 'ofisa fakapule'anga, pē na'e 'eke ki ai ha totongi fufū 'e ha 'ofisa fakapule'anga, 'i he māhina 'e 12 kuohili' 16.5.2 Tokolahi 'o e ngaahi pisinisi na'e 'osi tu'o taha 'ene fetu'utaki mo ha 'ofisa fakapule'anga mo totongi fufuu'i ha 'ofisa fakapule'anga, pē na'e 'eke ki ai ha totongi fufū 'e ha 'ofisa fakapule'anga 'i he māhina 'e 12 kuohili'	3.1.7 Fakatotohi Hia 3.2.1 Ngaahi Ngāue Fakatotohi lalahi

